

LAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 9/1997 vp

**Rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn
uudistaminen alioikeuksissa**

SISÄLLYSLUETTELO

Johdanto	3	7 luku. Asianomistajan yksin ajaman rikos- asian käsittelystä	21
Vireilletulo	3	8 luku. Asianosaisista	21
Asiantuntijat	3	9 luku. Oikeudenkäyntikuluista	22
Hallituksen esitys ja lakialoitteet	4	11 luku. Tuomioistuimen ratkaisusta	22
Hallituksen esitys	4	13 luku. Voimaantulo	23
Lakialoite 44/1995 vp	4	2. Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ...	23
Lakialoite 7/1996 vp	4	6 luku. Riita-asian pääkäsittely	23
Valiokunnan kannanotot	4	11 luku. Tiedoksiannosta oikeudenkäynnissä	23
Yleisperustelut	4	12 luku. Asianosaisista	23
Alioikeusuudistus	4	15 luku. Oikeudenkäyntiasiamiehestä	24
Rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudis- tuksen tavoitteet ja keinot	5	17 luku. Todistelusta	24
Hallituksen esityksen kirjoittamistapa	5	24 luku. Tuomioistuimen ratkaisu	24
Ihmisoikeussopimukset ja perusoikeudet	5	30 luku. Muutoksenhaku hovioikeudesta korkeimpaan oikeuteen	24
Prosessiperiaatteet	6	3. Laki rikoslain voimaannamisesta annetun asetuksen muuttamisesta	24
Uudistuksen tavoitteet ja niiden lakitekninen toteutus	7	4. Laki esitutkintalain muuttamisesta	25
Rikosprosessin eri osapuolten asema ja rooli	8	5. Laki pakkokeinolain muuttamisesta	25
Esitutkinta ja syyttäjät	8	7. Laki sotilasoikeudenkäyntilain 4 §:n muutta- misesta	26
Esitutkinta	8	8. Laki ulosottolain 3 luvun 23 §:n muutta- misesta	26
Syyttäjän tehtävät	8	10. Laki rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 6 §:n muuttamisesta	26
Tuomari	9	13. Laki maksuttomasta oikeudenkäynnistä an- netun lain 17 §:n muuttamisesta (uusi lakie- hdotus)	26
Syytetty	9	Lakialoitteet	26
Rikoksesta epäillyn puolustus	9	Päätösehdotukset	26
Syytteestä vapautetun oikeudenkäyntikulujen korvaaminen	10	Hyväksymisponnet	26
Asianomistaja	11	Valiokunnan muutosehdotukset	27
Todistaja	12	1. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa	27
Oikeudenkäynnin kulku ja tuomioistuimen ratkaisu	13	2. Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ...	33
Valmistelu	13	3. Laki rikoslain voimaannamisesta annetun asetuksen muuttamisesta	36
Pääkäsittely	13	4. Laki esitutkintalain muuttamisesta	36
Pääkäsittelyn kulku	13	5. Laki pakkokeinolain muuttamisesta	37
Pääkäsittelyn keskittämisen turvaaminen	13	7. Laki sotilasoikeudenkäyntilain 4 §:n muutta- misesta	38
Syytteen muuttaminen ja syytesidonnaisuus ...	13	8. Laki ulosottolain 3 luvun 23 §:n muuttamisesta	38
Todistajien kuuleminen ja todistajan kerto- musten tallentaminen	15	10. Laki rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 6 ja 8 §:n muuttamisesta	39
Pöytäkirja ja tuomio	15	12. Laki työsuojelun valvonnasta ja muutoksen- hausta työsuojeluasioissa annetun lain 24 §:n muuttamisesta	39
Kaksikielisyyden vaatimus	15	Valiokunnan uusi lakiehdotus	40
Oikeudenkäyntisäännökset ja lakisystematiikka ...	16	13. Laki maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain 17 §:n muuttamisesta	40
Koulutus ja uudistuksen voimaantulo	16	Vastalauseet	41
Seuranta	16	Vastalause I	41
Yksityiskohtaiset perustelut	17	Vastalause II	44
1. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa	17		
1 luku. Syyteoikeudesta	17		
2 luku. Asianomistajan avustamisesta	17		
3 luku. Yksityisoikeudellisesta vaatimuk- sesta	17		
5 luku. Syytteen vireillepanosta	18		
6 luku. Pääkäsittelystä	20		

Lakivaliokunnan mietintö 9/1997 vp

Hallituksen esitys rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi

Johdanto

Vireilletulo

Eduskunta on 21 päivänä syyskuuta 1995 lähettänyt lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi otsikossa mainitun hallituksen esityksen 82/1995 vp.

Lakivaliokunta on tässä yhteydessä ottanut käsiteltäväkseen myös seuraavat kaksi lakialoitetta:

— lakialoite 44/1995 vp (Matti Väistö /kesk) laiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa, joka on lähetetty lakivaliokuntaan 20 päivänä lokakuuta 1995, ja

— lakialoite 7/1996 vp (Markku Pohjola /sd ym.) laiksi rikoksesta epäillyn julkisesta puolustuksesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, joka on lähetetty lakivaliokuntaan 10 päivänä huhtikuuta 1996.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina lainsäädäntöjohtaja Jan Törnqvist, lainsäädäntöneuvos Iiro Liukkonen, vanhempi hallitussihteeri Christer Lundström ja erityisasiantuntija, laamanni Juhani Hirvonen oikeusministeriöstä, poliisiylitarkastaja Erkki Hämäläinen sisäasiainministeriöstä, eduskunnan oikeusasiamies Lauri Lehtimäjä, osastopäällikkö Martti Jaatinen oikeuskanslerinvirastosta, oikeusneuvos Mikko Tulokas korkeimmasta oikeudesta, presidentti Olli Huopaniemi Helsingin hovioikeudesta, hovioikeudenneuvos Pekka Tuomaala Turun hovioikeudesta, käräjätuomari Olli Myllykangas Helsingin käräjäoikeudesta, laamanni Yrjö Siivola Joensuun käräjäoikeudesta, laamanni Erkki Hämäläinen Kokemäen käräjäoikeudesta, I kaupunginviskaali Pekka Noronen Lahden kaupunginviskaalinvirastosta, kaupunginviskaali Markku Pohjanoksa Helsingin kaupunginviskaalinvirastosta, lääninpoliisineuvos Risto Tiainen Kuopion lääninhallituksesta, nimismies Martti Porvali Viitasaaren nimismiespiiristä,

ta, nimismies Eero Aho Haukiputaan nimismiespiiristä, apulaisnimismies Regina Apajasalo Vantaan nimismiespiiristä, apulaispäällikkö Kari Rantama Keskusrikospoliisista, rikoskomisario Paul Kokko Helsingin poliisilaitokselta, rikosylikonstaapeli Pekka Haikara Jyväskylän poliisilaitokselta, poliisimestari Aapo Nuotio Porin poliisilaitokselta, poliisimestari Juhani Salonen Turun poliisilaitokselta, laamanni Nanny Granfelt Käräjäoikeustuomarit ry:stä, I kaupunginviskaali Jouko Nurminen Suomen Kaupunginviskaaliyhdistyksestä, apulaisnimismies Heikki Poukka Suomen Nimismiesyhdistyksestä, asianajaja Markku Fredman, asianajaja Ulf Månsson ja asianajaja Marja-Liisa Starckjohann Suomen Asianajajaliitosta, puheenjohtaja, oikeusavustaja Marja-Leena Levänen Yleiset oikeusavustajat ry:stä, rikoskomisario Jan Bergström ja osastosihteeri Anna-Liisa Valtonen Poliisijärjestöjen Liitosta, puheenjohtaja Osmo Ranta-aho Lautamiehät ry:stä, puheenjohtaja, haastemies Rainer Granäs Haastemiehet ry:stä, puheenjohtaja, asianajaja Matti Wuori Ihmisoikeusjuristit ry:stä, toiminnanjohtaja Harri Montonen Kriminaali-huoltoyhdistyksestä, käräjätuomari Markku Leskinen, käräjätuomari Malla Sunell ja kaupunginviskaali Tom Ifström Suomen Lakimiesliitosta, projektijohtaja Petra Kjällman Rikosuhrripäivystyksestä, lakimies Kristiina Kehrävuori Raiskauskriisikeskus Tukinaisesta edustuen myös tasa-arvoasiain neuvottelukunnan väkivaltajaostoa, vastaava lakimies Seppo Eskuri Vakuutusyhtiöiden Keskusliiton edustajana, dosentti, oikeustieteen tohtori Jaakko Jonkka, professori Raimo Lahti, professori Juha Lappalainen, apulaisprofessori Matti Pellonpää ja kaupunginviskaali Ritva Santavuori.

Asiantuntijakuulemisen päätteeksi valiokunnassa järjestettiin palautekeskustelu vuonna 1993 käydyistä valtakunnanoikeusprosessista, jossa olivat mukana valtakunnanoikeuden puheenjohtaja, presidentti Olavi Heinonen, syyttä-

jän avustaja, kansliapäällikkö Jaakko Jonkka ja syytetyn avustaja, asianajaja Jukka Pelttonen.

Valiokunta on helmikuussa 1996 käynyt Vantaan käräjäoikeudessa seuraamassa rikosasian oikeudenkäyntiä. Valiokunta on niinkään helmikuussa 1996 tehnyt seminaarimatkan Ruotsiin ja tällöin tutustunut ruotsalaiseen rikosprosessiin Tukholman käräjäoikeudessa. Lisäksi valiokunnan valtuuskunta on helmikuussa 1997 käynyt Wienissä tutustumassa itävaltalaiseen rikosprosessimenettelyyn sekä alioikeudessa että hovioikeudessa.

Hallituksen esitys ja lakialoitteet

Hallituksen esitys

Esityksessä ehdotetaan, että rikosasioiden oikeudenkäyntimenettely alioikeuksissa uudistaisiin noudattaen samoja periaatteita kuin vuonna 1993 voimaan tulleessa lainsäädännössä riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelystä. Tämän mukaisesti käsittely jakautuisi valmisteluun ja pääkäsittelyyn, joka on suullinen, välitön ja keskitetty.

Syytteen nostaminen kuuluisi ensi sijassa viralliselle syyttäjälle, joka toimittaisi syytetä koskevan kirjallisen haastehakemuksen käräjäoikeuden kansliaan. Asianomistajalla olisi itsenäinen syyteoikeus vain silloin, kun syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta.

Tuomioistuimien voisi pyytää rikosasian vastaajaa jo ennen pääkäsittelyä ilmoittamaan kantansa syyteeseen ja ne todisteet, joihin hän nojautuu. Asiassa toimitetun esitutkiminnan vuoksi suullinen valmistelu olisi tarpeellinen vain poikkeuksellisesti lähinnä pääkäsittelyn suunnittelemiseksi. Yleensä tuomioistuimien huolehtisi myös rikosasioissa tiedoksiannosta.

Pääkäsittely tulisi yleensä toimittaa niin, että asia olisi ratkaistavissa yhden istunnon jälkeen. Pääkäsittelyssä otettaisiin vastaan kaikki todisteet ja käsittely olisi suullinen. Tuomioistuimen jäsenet eivät saisi pääkäsittelyn kuluessa vaihtua. Pääkäsittelystä laadittaisiin vain suppea käsitteilypöytäkirja ja todistelutarkoituksessa annetut suulliset lausumat äänitettäisiin. Tuomio laadittaisiin erilliseksi asiakirjaksi.

Esitykseen sisältyy nykyistä yksityiskohtaisemmat säännökset oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta rikosasioissa. Seksuaali- ja väkivalta-rikosten asianomistajalle voitaisiin määrätä valtion varoista palkattu oikeudenkäyntiavustaja tai tukihenkilö.

Keskeiset rikosasioissa noudatettavaa menettelyä koskevat säännökset ehdotetaan koottaviksi erilliseen oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettavaan lakiin. Lisäksi muutettaisiin oikeudenkäymiskaarta, esitutkintalakia, pakkokeinolakia ja kahdeksaa muuta lakia.

Ehdotettu uudistus oli tarkoitettu tulemaan voimaan vuoden 1997 alusta.

Lakialoite 44/1995 vp

Lakialoitteessa 44/1995 vp ehdotetaan hallituksen esitykseen sisältyvää lakia oikeudenkäynnistä rikosasioissa täydennettäväksi säännöksillä, joiden mukaan rikosasiassa, jossa virallisen syyttäjän ajama syyte on hylätty, aiheettomasti syytetylle aiheutuneet oikeudenkäyntikulut korvataan valtion varoista.

Lakialoite 7/1996 vp

Lakialoitteessa 7/1996 vp ehdotetaan säädettäväksi hallituksen esityksen täydennykseksi laki, jonka mukaan rikosasiain vastaajalla olisi varallisuusasemastaan riippumatta oikeus laissa säädetyissä tapauksissa saada julkinen puolustaja.

Valiokunnan kannanotot

Yleisperustelut

Alioikeusuudistus

Käsiteltävänä oleva esitys muodostaa tällä erää viimeisen vaiheen 1980-luvulta käynnistyneestä alioikeusuudistuksesta. Alioikeusuudistuksen lähtökohdat ja jo hyväksytyt lait muodostavat itsestään selvän pohjan myös rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistukselle.

Suomen alioikeusjärjestelmä ja -menettely perustuivat vuoden 1993 loppupuolelle saakka pääasiallisesti vuoden 1734 lain oikeudenkäymiskaareen. Vaikka oikeudenkäymiskaareen oli ajan mittaan tehty useita laajahkojakin osauudistuksia, oikeudellinen tilanne ei kuitenkaan enää ollut kaikilta osiltaan tyydyttävä.

Alioikeusuudistusta on valmisteltu useaan eri otteeseen koko tämän vuosisadan ajan. Alioikeusuudistuksen tavoitteeksi asetettiin oikeudenkäyntimenettelyn muuttaminen niin, että se vastaa niitä periaatteita, jotka Länsi-Euroopan maissa ovat yleisesti käytössä ja joita Euroopan neuvoston asianomaiset suositukset edellyttävät.

Uudistus muodostuu useasta eri osatekijästä, joiden toteuttaminen liittyy kiinteästi toisiinsa:

Alioikeusuudistus alkoi vuonna 1987 annetulla lailla oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta, jolla hyväksyttiin alioikeuksien yhtenäistäminen kärjäoikeuksiksi, sekä lailla hallitusmuodon muuttamisesta ja kahdella muulla lailla, joilla järjestettiin tuomarien nimitysjärjestelmän yhtenäistäminen.

Seuraavaksi uudistus eteni vuosina 1990 ja 1991, jolloin saatiin aikaan riita-asioden oikeudenkäyntimenettelyä koskevat uudet prosessilait (12 lakia).

Ensimmäinen toteutusvaihe alkoi 1.12.1993, jolloin kihlakunnanoikeudet ja raastuvanoikeudet lakkasivat, uudet kärjäoikeudet aloittivat toimintansa ja uutta riita-asioden oikeudenkäyntimenettelyä ryhdyttiin soveltamaan. Sitä varten oli syksyllä 1992 annettu laki alioikeusuudistukseen liittyvien lakien voimaannpanosta sekä hyväksytty lautamiesten toimikautta, syyttäjien organisatorista asemaa ja maistraatin lakkauttamista koskevat lait. Keväällä 1993 hyväksyttiin laki kärjäoikeuden tuomareiden nimitysmenettelystä siirryttäessä yhtenäiseen alioikeuteen sekä kärjäoikeuslaki.

Nyt käsiteltävänä oleva ehdotus rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamiseksi on johdonmukainen jatko ja päätös alioikeusuudistukselle. Valiokunta puoltaa lakiehdotusten hyväksymistä seuraavin huomautuksin ja muutosehdotuksin.

Rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistuksen tavoitteet ja keinot

Hallituksen esityksen kirjoittamistapa. Hallituksen esityksessä uudistuksen tavoitteita ei ole selostettu itsenäisesti, vaan ne on kerrottu uudistetun riita-asiaain oikeudenkäyntimenettelyn tavoitteiden ja keinojen kautta viittaamalla esityksen valmistelutyöryhmän toimeksiantoon. Työryhmän tuli valmistella rikosasiain oikeudenkäyntiuudistusehdotus soveltuvien osin niiden menettelyperiaatteiden pohjalta, joiden mukaan riita-asiaain oikeudenkäyntimenettely alioikeudessa uudistettiin, sekä laatia käsittelyä koskevat säännökset pääsäännön mukaan niin, että ne perustuvat akkusatoriselle eli syyttämismenettelylle. Väkivalta- ja siveellisyysrikoksien uhrien mahdollisuuksia saada apua oikeudenkäynnissä oli parannettava. Ehdotuksia valmisteltaessa oli kiinnitettävä huomiota Euroopan neuvoston suositukseen rikosasioiden käsittelyn yksinkertaistamisesta sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen rikosprosessioikeutta koskeviin päätöksiin.

Oikeudenkäynnin keskeiset periaatteet on niin ikään selostettu riita-asiaain oikeudenkäyntimenettelyn kautta suodattamalla.

Hallituksen esityksessä käytetty kirjoitustapa ei anna lukijalle selkeää kuvaa uudistuksen tavoitteista eikä sovellettavista prosessiperaatteista. Omaksutusta kirjoitustavasta lieenee johtunut myös se, että esityksessä on kokonaan jäänyt huomiota vaille se lainsäädännöllinen pohja, joka nykyisin Suomen kansainvälisten velvoitteiden ja perusoikeuslainsäädännön johdosta asettaa vaatimuksia ja velvoitteita rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn järjestämiselle.

Ihmisoikeussopimukset ja perusoikeudet. Suomi on vuonna 1976 saattanut voimaan *Yhdistyneiden Kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen* vuodelta 1966, jonka 14 artiklassa on säännökset henkilöiden yhdenvertaisuudesta tuomioistuimen edessä, syytetyn oikeudesta tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes syyllisyys on laillisesti toteen näytetty, sekä syytetyn oikeuksista rikosoikeudenkäynnissä. Vaikka sopimus saatettiin voimaan laintasoisella säännöksellä, ratkaisun yhteydessä ei käsitelty ihmisoikeussopimuksen suoraa sovellettavuutta eikä sen velvoittavuutta lainsäätäjään nähden.

Vuonna 1990 saatettiin voimaan *Euroopan neuvoston yleissopimus* ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi vuodelta 1950 lisäpöytäkirjoineen. Sopimusta, joka on vanhempi kuin YK:n ihmisoikeussopimus, pidetään merkittävimpana ihmisoikeusasiakirjana. Euroopan ihmisoikeussopimus muodostui Suomessa käännekohtaksi, joka toi yleiseen tietoisuuteen sekä moniin ihmisoikeussopimuksiin liittyvän kansainvälisen valvontajärjestelmän että suomalaisten tuomioistuinten mahdollisuuden soveltaa omien päätöstensä perusteina Suomen ratifioimia, oman oikeusjärjestyksemme osaksi saatettuja sopimusmääräyksiä. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla on keskeisin säännös syytetyn oikeuksista. Artikla sisältää varsinaista oikeudenkäyntimenettelyä koskevat perussäännöt, joita on noudatettava sekä päätettäessä henkilön oikeuksista ja velvollisuuksista että päätettäessä häntä vastaan nostetusta rikossyyttestä.

Hallitusmuodon 2 luvun perusoikeussäännökset uudistettiin vuonna 1995 annetulla lailla. Uuden 16 §:n mukaan oikeudenkäynnin julkisuus

sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet turvataan lailla. Säännöksessä käytetty käsite oikeudenmukainen oikeudenkäynti on englanninkielisen "fair trial"-termin suomenos Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa.

Hallitusmuodon 16 §:n perustelujen mukaan säännöksen lähimmät vastineet ovat YK:n ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan 1 kappaleen ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleen määräykset oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Pykälä edellyttää, että yksilöä vastaan nostettu rikossyyte käsitellään riippumattomassa ja puolueettomassa lainkäyttöelimestä. Ilmaisuun on tarkoitettu sisällyttää paitsi oikeussuojaelimen riippumattomuus suhteessa toimeenpanovaltaan myös vaatimus ratkaisuelimen puolueettomuudesta suhteessa oikeusjutun tai muun asian eri osapuoliin. Käsittelyn on lisäksi aina tapahduttava asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä. Vaikka pykälään ei sisälly nimenomaista viittausta rikossyytteen käsittelyyn, säännöksellä on kuitenkin tarkoitettu kattaa em. ihmisoikeussopimusten mukainen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

Pykälään sisältyy myös vaatimus lainkäytön oikeussuojatakeiden turvaamisesta eduskunnan hyväksymällä lailla. Säännöksessä luetaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tärkeimmät osa-alueet eli käsittelyn julkisuus, oikeus tulla kuulluksi, vaatimus päätöksen perustelemisesta sekä oikeus hakea muutosta. Sen sijaan mainintoita on jätetty vaatimukset käsittelyn suullisuudesta, oikeudesta saada (tarvittaessa julkisen vallan kustannuksella) oikeudellista apua sekä oikeudesta itse valita oikeusavustajansa ja neuvotella tämän kanssa luottamuksellisesti. Näiden oikeussuojan osa-alueiden katsotaan sisältyvän jo oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin käsitteen piiriin. Niiden konkreettinen järjestely ja mahdolliset rajoitukset on jätetty lailla lähemmin säädeltäviksi, mutta näiltäkään osin lainsäädäntö ei saa vaarantaa kenenkään oikeusturvaa.

Säännöksessä tarkoitettuihin oikeussuojatakeisiin kuuluvat myös erityisesti rikoksesta syytetylle taatut oikeudet: oikeus tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes syyllisyys on laillisesti näytetty toteen, oikeus olla todistamatta itseään vastaan, oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto syytteiden sisällöstä ja perusteista henkilön ymmärtämällä kielellä, oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytyksiä valmistella puolustustaan,

oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, oikeus saada maksutta tulkkausapua ja oikeus olla tulematta syytetyksi tai tuomitukseksi toistamiseen saman teon perusteella.

Hallitusmuodon 16 a §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Siten edellä mainitut säännökset velvoittavat lainsäätäjää, ja ne on otettava huomioon perustana, jolle uudistettava rikosasioiden oikeudenkäyntimenettely rakennetaan. Perusoikeussäännöksistä johdetaan myös lainsäätäjään kohdistuvia aktiivisia toimintavelvoitteita, kuten velvollisuus ottaa perusoikeussäännökset huomioon budjettivaltaa käytettäessä.

Prosessiperiaatteet. Uudistuksen sisältö hahmottuu ja yksittäiset normit saavat merkityksensä asetettujen tavoitteiden ja noudatettavien prosessiperiaatteiden avulla. Erityisesti silloin, kun normit ovat ristiriitaisia tai aukollisia, on syytä tukeutua näihin lähtökohtiin. Prosessiperiaatteiden merkitys on voimistunut Suomen liittyttyä Euroopan neuvostoon ja ratifioitua Euroopan ihmisoikeussopimuksen. Myös perusoikeussäännösten uudistaminen on korostanut prosessiperiaatteiden merkitystä, kun perusoikeuksiin luetaan oikeus lailliseen tuomioistuimeen ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (HM 16 §). Hallituksen esityksen täsmentämiseksi valiokunta on koonnut ne periaatteet, jotka uudessa rikosoikeudenkäynnissä tulevat noudatettaviksi.

Prosessiperiaatteiden ryhmittely vaihtelee eri tutkimuksissa, mutta periaatteiden pääpiirteistä vallitsee yksimielisyys. Yleisesti hyväksytään näkemys, että lainsäätäjän tehtävänä on kussakin prosessijärjestelmässä noudatettavien periaatteiden valinta ja painotuksen määrittely.

Prosessioikeuden ylimpänä periaatteena pidetään *tarkoituksenmukaisuutta*. Tällä tarkoitetaan sitä, että oikeudenkäyntimenettely on järjestettävä mahdollisimman varmaksi, nopeaksi ja halvaksi.

Tarkoituksenmukaisuus ei itsestään vielä ilmaise, millaiseksi oikeudenkäyntimenettely on käytännössä järjestettävä. Sen vuoksi muiden prosessiperiaatteiden avulla määritellään ne tavoitteet, joiden avulla halutaan edistää oikeudenkäynnin tarkoituksenmukaisuutta.

Prosessin, ts. oikeudenkäynnin, tarkoituksena on oikeussuojan antaminen. Oikeussuojan (oikeusturvan) toteutuminen edellyttää prosessuaalisten säännösten järjestämistä siten, että oikeudenkäynnissä päädytään mahdollisimman var-

masti aineellisesti oikeaan ratkaisuun. Tästä käytetään nimitystä *aineellisen totuuden periaate*.

Tuomioistuimen riippumattomuus on myös yksi johtava periaate. Ei riitä, että tuomioistuin on objektiivisesti katsottuna riippumaton, vaan oikeudenkäyntimenettelyn täytyy myös ulospäin näyttää puolueettomalta ja luotettavalta ja yleisöllä tulee olla mahdollisuus sen toteamiseen.

Oikeudenkäynnissä on noudatettava *kontradiktorista periaatetta eli audiatur et altera pars -sääntöä*. Sen mukaan tuomioistuin ei ole oikeutettu antamaan asianosaiselle oikeussuojaa ennen kuin vastapuolella on ollut tilaisuus antaa vastineensa. Lisäksi noudatetaan *vapaan todistusten harkinnan periaatetta*, joka meillä on otettu käyttöön vuonna 1948 toteutetulla oikeudenkäymiskaaren todistelua koskevan 17 luvun uudistamisella.

Oikeudenkäyntijärjestelmäämme liitettiin riita-asiaihin oikeudenkäyntimenettelyn uudistuksella vuonna 1993 välittömyys-, keskitys- ja suullisuusperiaatteet. Näiden periaatteiden käyttöönotto on myös rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn päätavoitteita.

Käsittelyn välittömyydellä tarkoitetaan sitä, että asian voi ratkaista vain sellainen tuomioistuimen jäsen, joka on osallistunut asian käsittelyyn koko käsittelyn ajan ja joka on itse ottanut vastaan koko oikeudenkäyntiaineiston. Asianosaisen kannalta välittömyys tarkoittaa sitä, että hän voi itse esitellä tuomioistuimelle asian ja oikeudenkäyntiaineiston. Parhaiten välittömyyden turvaa yhtäjaksoinen, keskitetty käsittely.

Käsittelyn keskittämisellä tarkoitetaan asian käsittelemistä yhtäjaksoisesti, joko samana päivänä, tai silloin kun asia on laaja, perättäisinä päivinä. Pääkäsittelyn lykkäämistä on tuntuvasti rajoitettu. Jos pääkäsittelyä joudutaan jostain syystä lykkäämään pidemmäksi kuin laissa säädettyksi enimmäisajaksi, on pääsääntöisesti toimitettava uusi pääkäsittely. Yhtäjaksoinen käsittely antaa tuomarille laajassakin asiassa parhaat mahdollisuudet koko oikeudenkäyntiaineiston tasapuoliseen arviointiin.

Käsittelyn suullisuudella tarkoitetaan sitä, että ainoastaan se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty suullisesti pääkäsittelyssä, voidaan ottaa huomioon tuomiossa. Suullinen käsittely turvaa välittömyyttä ja käsittelyn keskittämistä sekä parantaa mahdollisuuksia johtaa oikeudenkäyntiä tehokkaasti ja jäsentyneesti.

Rikosoikeudenkäynnissä tulee vielä noudatettavaksi akkusatorinen menetelmä sekä virallisperiaate.

Akkusatorinen eli syyttämismenetelmä tarkoittaa oikeudenkäyntimenettelyn määräytymistä huomattavassa määrin asianosaisten, toisaalta syyttäjän ja asianomistajan sekä toisaalta vastaajan toimenpiteiden mukaan. Aloite oikeudenkäyntiin tulee tuomioistuimen ulkopuolelta, asianomistajan tai virallisen syyttäjän toimin. Syyttäjän ja asianomistajan tehtävänä on hankkia ja esittää tuomioistuimelle koko oikeudenkäyntiaineisto. Syyttäjän syyte ja asianomistajan vaatimukset rajaavat tuomioistuimen tutkimisvallan, ja tuomioistuin saa tuomita vain siitä teosta, josta vastaajalle on rangaistusta vaadittu. Syyttämismenettelyn mukaisessa käsittelyssä oikeudenkäynti rakentuu aikaisempaa selvemmin kaksiasianosaissuhteen pohjalle, jolloin toisella puolella ovat syyttäjä ja asianomistaja ja toisella puolella vastaaja. Tuomioistuimen asiana on pysytellä puolueettomana ja ratkaista asia osallistumatta varsinaisesti sen selvittämiseen.

Virallisperiaatteella tarkoitetaan oikeussuojan antamista yksityisen tahdosta riippumatta. Tuomioistuimen kannalta periaate tarkoittaa, että oikeudenkäynnissä tuomioistuimen on toimittava omasta aloitteestaan asian tultua sen käsiteltäväksi. Viime kädessä tuomioistuimella on vastuu oikeudenkäynnin edellytysten luomisesta sekä menettelyn loppuun saattamisesta. Syyttäjän kannalta virallisperiaate tarkoittaa, että syyttäjä on laissa säädetyn edellytyksin velvollinen nostamaan syytteen, eikä hänellä ole oikeutta vapaasti harkintansa mukaan luopua ajamastaan syyteestä. Vastaajalla ei sen sijaan ole rikosoikeudenkäynnissä toimimisvelvollisuutta, vaan hän voi olla täysin passiivinen.

Virallisperiaatetta täydentävät

— *in dubio pro reo -periaate*, jonka mukaan epäselvissä tapauksissa asia on ratkaistava syytetyksi,

— *in dubio mitius -periaate*, joka edellyttää lakia tulkittavan epäselvissä tilanteissa niin, että se johtaa syytetyksen kannalta lievempään lopputulokseen, ja

— *favor defensionis -periaate*, joka ilmenee rikosprosessissa heikomman osapuolen eli rikoksesta epäillyn tai syytetyksen (ts. puolustuksen) suosisena tietyissä tilanteissa.

Uudistuksen tavoitteet ja niiden lakitekkinen toteutus. Tiivistetysti todettuna rikosprosessiuudistuksen tavoitteena on antaa mahdollisimman hyvät edellytykset asian perusteelliselle käsittelylle sekä laajuudeltaan ja laadultaan parhaan mahdollisen (optimaalisen) oikeudenkäyntiai-

neiston kokoamiselle ja siten mahdollistaa kussakin yksittäistapauksessa aineellisesti oikea ratkaisu.

Tavoitteiden toteuttamiseen ja nykyisen rikosprosessin puutteiden korjaamiseen pyritään siten, että rikosprosessi järjestetään edellä kerrottujen periaatteiden mukaisesti. Syyttäjän ja tuomarin työnjako rikosprosessissa muutetaan akkusatorisen menetelmän mukaiseksi niin, että puheenjohtaja johtaa tasapuolisesti prosessia eikä enää tutki asiaa, ja syyttäjän ammattitaitoa hyödynnetään antamalla hänelle vastuu siitä, että syyte tulee näytetyksi suullisen, välittömän ja keskitetyn käsittelyn avulla. Rikosprosessia vauvannut pöytäkirjakeskeisyys poistetaan ja tuomioiden perusteleamiseen kiinnitetään entistä suurempaa huolta.

Säännöstasolla uudistus ehdotetaan toteutettavaksi tiukoin säännöksin, jotka äärimmilleen korostavat keskittämisen, välittömyyden ja suullisuusperiaatteita, jotta tavoiteltu muutos todella tapahtuisi. Asiantuntijalausunnoissa on yleisesti nähty näin joustamattomien säännösten vaarana se, että ehdottomuus estää oikeudenmukaisuuden toteutumisen ja johtaa siihen, että syyllinen voi prosessitekniisten seikkojen vuoksi välttää rangaistuksen.

Valiokunta yhtyy käsitykseen, ettei kaikissa säännöksissä ole riittävästi joustavuutta. Säännösehdotukset ovat myös aiheuttaneet yllättävän paljon väärinkäsityksiä. Valiokunta ehdottaakin useita muutoksia, joilla lakiehdotusten ja menettelysäännösten joustavuutta lisätään, sekä pyrkii perusteluissa selventämään säännösten tarkoitusta, jotta väärinkäsityksistä päästäisiin. Erityisesti valiokunta on kiinnittänyt huomiota laajojen ja vaikeiden juttujen käsittelyyn. Näiltä osin hallituksen esityksessä olevat erityissäännökset eivät valiokunnan mielestä ole riittäviä.

Rikosprosessin eri osapuolten asema ja rooli

Uudessa rikosoikeudenkäyntimenettelyssä eri osapuolten asema sekä tehtävät on määriteltä niin, että kaikissa vaiheissa luodaan edellytykset oikeudenkäyntimenettelyn keskittämiseksi. Kun tämä muuttaa kaikkien osapuolten asemaa nykyisestä, valiokunta tarkastelee kunkin osapuolen roolia erikseen.

Esitutkinta ja syyttäjä

Esitutkinta. Esitutinnan päätarkoitus pysyy ennallaan. Esitutkinnassa selvitetään rikos, teko-

olosuhteet ja asianosaiset ja näin hankitaan selvitys siitä, onko riittävä aihe syytteen nostamiseen. Esitutkinta korvaa riita-asiaa kirjallisen valmistelun, minkä vuoksi esitutkinnan on oltava järjestelmällistä ja kattavaa.

Esitutkinnalle asetetaan kuitenkin aikaisempaa suuremmat vaatimukset, koska sillä luodaan perusta välittömän, suullisen ja keskitetyn oikeudenkäynnin aikaansaamiselle. Kun syyttäjälle tulee velvollisuus ajaa asianomistajien selviä vahingonkorvausvaatimuksia, asianomistajan vaatimukset ja niiden perusteet on selvitettävä nykyistä perusteellisemmin.

Syytteen vireillepano nojautuu esitutkintaan ja esitutkintapöytäkirjat toimitetaan haastehakemuksen yhteydessä oikeudelle. Esitutkintapöytäkirjan avulla syyttäjä tekee syyteharkinnan. Pöytäkirjan avulla voidaan myös arvioida, kuinka laajasta asiasta on kysymys ja kuinka laajaa todistelua asiassa esitetään.

Esitutinnan johtaminen kuuluu edelleen poliisille, mutta yhteistyö syyttäjän kanssa lisääntyy. Tutkinnanjohtajalla on velvollisuus informoida syyttäjää ja noudattaa tämän ohjeita. Syyttäjällä puolestaan on sekä oikeus että velvollisuus ohjata esitutkintaa asianmukaisen syyteharkinnan ja keskitetyn pääkäsittelyn turvaamiseksi. Ohjaaminen onnistuu parhaiten hyvällä tutkintaviranomaisten ja syyttäjän välisellä yhteistyöllä. Käytännössä tarvittaneen yksityiskohtien selkeyttämiseksi myös oikeuskanslerin (valtakunnansyyttäjän) ohjeita.

Syyttäjän tehtävät. Rikosprosessiuudistus muuttaa ehkä merkittävimmin syyttäjän tehtäviä. Syyttäjä osallistuu aikaisempaa enemmän esitutkintaan. Rikosasia tulee vireille pääsääntöisesti syyttäjän tuomioistuimeen toimittamalla haastehakemuksella, ja syyttäjä vastaa oikeudenkäynnissä syytteen ajamisesta. Keskitetty käsittely edellyttää huolellista etukäteisvalmistelua ja muun muassa näytön esittämisen tarkkaa suunnittelua. Oikeudenkäynnissä syyttäjän on aktiivisesti kysymyksen huolehdittava siitä, että todistajan esitutkinnassa kertomat merkitykselliset seikat tulevat kerrotuiksi myös oikeudenkäynnissä ja että muu todistusaineisto tulee yksilöidysti esitetyksi ja keskustelun alaiseksi.

Syyttäjien työ määrän arvioidaan olennaisesti kasvavan uudistuksen myötä. Hallituksen esityksen antamisen jälkeen syyttäjälaitoksen edellytykset hoitaa uudet tehtävät ovat parantuneet. Pitkään valmisteilla olleen paikallishallintouudistuksen (tai kihlakuntauudistuksen) toteudut-

tua 1.12.1996 on maahamme saatu päätoimiset syyttäjät. Syyttäjälaitoksen ylin johto siirtyy ylimmän syyttäjäntoimen järjestelyä koskevan lainsäädännön perusteella 1.12.1997 oikeuskanslerilta uudelle valtakunnansyyttäjälle ja hänen virastolleen.

Syyttäjälaitoksen kokonaisjärjestelyä koskevien uudistusten yhteydessä syyttäjien resurssija on jonkin verran vahvistettu. Käytäntö näyttää, tulevatko syyttäjien resurssit riittämään sekä rikosprosessista että tulossa olevasta hovioikeusmenettelyn uudistamisesta aiheutuvan työ määrän hoitamiseksi. Resurssien riittävyyttä onkin alusta alkaen tarkkaan seurattava ja huolehdittava siitä, ettei uudistus rupea kangertelemaan syyttäjäresurssien puuttumisen vuoksi. Resurssien pitää mahdollistaa syyttäjien työtapojen kehittäminen siten, että suurimmissa jutuissa voidaan käyttää syyttäjäparia tai -ryhmää.

Tuomari

Tuomioistuimelle ja ennen kaikkea sen puheenjohtajalle kuuluu ensinnäkin *muodollinen prosessinjohto* eli ne toimenpiteet, joilla järjestetään oikeudenkäyntimenettelyn ulkoinen kulku. Tällaisia ovat jutun käsittelyajan ja -paikan määrittäminen, käsittelyn aloittaminen ja lopettaminen, asianosaisten vaatimuksia ja väitteitä koskevan käsittelyjärjestyksen määrittäminen, juttujen yhdistämisen eli kumulaation toimeenpaneminen ja juttujen erottaminen. Edelleen oikeuden puheenjohtajan tehtävänä on myöntää puheenvuorot istunnossa asianosaisille ja todistajille sekä jutussa esiintyville muille henkilöille. Muodolliseen prosessijohtoon luetaan myös tuomioistuimelle kuuluva kurinpitovalta, muun muassa rangaistuksen määrääminen hyvän oikeudenkäyntijärjestyksen rikkomisesta.

Perussäännös *aineellisesta prosessinjohtosta* eli tuomioistuimen tehtävistä käsiteltävän asian selvittämiseksi on rikosoikeudenkäyntilain 6 luvun 5 §:ssä. Sen mukaan tuomioistuimen tehtävänä on valvoa, että asia tulee asianmukaisesti käsitellyksi.

Kun syyttäjällä on velvollisuus näyttää ajamansa syyte toteen, tuomioistuimelle jää nykyistä paremmat mahdollisuudet keskittyä näytön vastaanottamiseen ja asian ratkaisulle merkityksellisten seikkojen havainnoimiseen. Rikosjutuissa tuomioistuimen tulee puolustuksen suosisperiaatteen takia rajoittaa kontrolloimaan lähinnä sitä, että kaikki syytetyn eduksi ilmeisesti koituva aineisto esitetään prosessissa, syytteen

tueksi esitettävän aineiston hankkiminenhan kuuluu viralliselle syyttäjälle. Vastaajalle ei saa syntyä sellaista kuvaa, että hänellä on vastassaan sekä syyttäjä että tuomioistuimen puheenjohtaja. Puheenjohtajan rooli palvelee myös sitä, että oikeudenkäynti sen lisäksi, että se on puolueetonta, myös näyttää tältä. Aineellisesti oikean lopputuloksen turvaamiseksi puheenjohtajan tulee kuitenkin kyselyoikeutta ja -velvollisuuttaan käyttämällä selvittää asianosaisten lausumien puutteellisuudet ja epäselvyydet. Puheenjohtajalla on velvollisuus johtaa prosessia siten, ettei jää epäselväksi, mitä asianosaiset haluavat lausua oikeudenkäynnissä.

Syytetty

Rikoksesta epäillyn puolustus. Rikosoikeudenkäynnissä vallitsevasta favor defensionis -periaatteesta seuraa, että rikoksesta epäillyllä tai rikosasian vastaajalla on varallisuudesta riippumatta oltava oikeus saada oikeudenkäyntiavustaja eli puolustaja. Periaate ilmenee mm. edellä mainituista Yhdistyneiden Kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 14 artiklasta, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklasta sekä hallitusmuodon 16 §:stä.

Vakavasta rikoksesta syytetty tarvitsee puolustajan, jotta hän olisi oikeudenkäynnissä tasavertaisessa asemassa vastapuolensa eli virallisen syyttäjän kanssa. Puolustuksen uskominen asiantunteviin käsiin on keino rikosasiain oikeudenkäynnin järjestämiseksi niin, että vältetään syyttömän tuomitseminen rikoksesta rangaistukseen. Myös tuomioistuimen kannalta on perusteltua, että syytetyllä on puolustaja, koska se edesauttaa oikeudenkäynnin tasapuolista johtamista ja oikeaan lopputulokseen pääsemistä.

Favor defensionis -periaatteesta huolimatta hallituksen esityksessä ei lainkaan käsitellä syytetyn puolustuksen järjestämistä. Tämän vuoksi hallituksen esitystä ei voi pitää tasapainoisena selostuksena eurooppalaisten periaatteiden mukaisesti järjestettävästä rikosoikeudenkäyntimenettelystä.

Valiokunta katsoo, että rikosasian vastaajan mahdollisuus saada puolustaja on meillä pääosin kunnossa. Sellaiset rikoksesta epäillyt, jotka saavat maksuttoman oikeudenkäynnin, saavat pääsäännön mukaan itselleen myös valtion varoista palkatun oikeudenkäyntiavustajan. Niiden, joilla ei ole mahdollisuutta maksuttomaan oikeudenkäyntiin, on katsottu olevan niin varakkaita,

että he voivat hankkia avustajan omalla kustannuksellaan.

Kaikilla rikoksesta epäillyillä, jotka eivät voi saada maksutonta oikeudenkäyntiä, ei kuitenkaan ole varaa hankkia itselleen riittävän hyvää oikeudenkäyntiavustajaa. Tämä on sitä suurempi epäkohta, mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys. Sen vuoksi on tärkeätä, että varallisuusasemasta riippumatta rikoksesta epäillylle voidaan turvata mahdollisuus saada puolustaja.

Julkista puolustusta tai ylipäättään puolustusta rikosasioissa koskevaa lakia tarkoittava ehdotus on sisältynyt useisiin vuosisadan vaihteen jälkeen valmistuneisiin tuomioistuin- ja oikeudenkäyntilainsäädännön kokonaisuudistuksiin. Niiden lisäksi vuonna 1964 eduskunnalle annettiin hallituksen esitys syytetyn julkista puolustusta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 9/1964 vp). Esitys kuitenkin peruutettiin valtiontaloudessa ilmenneiden vaikeuksien vuoksi.

Eduskunta on vastauksessaan hallituksen esitykseen esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi (HE 14/1985 vp) edellyttänyt, että hallitus ryhtyy pikaisiin toimenpiteisiin lakiesityksen antamiseksi muun muassa julkisen puolustuksen järjestämiseksi siten, että se voitaisiin saattaa voimaan samanaikaisesti esitutkintalain ja pakkokeinolain kanssa vuoden 1989 alusta. Sellaista esitystä ei kuitenkaan annettu.

Valiokunnan mielestä on välttämätöntä, että rikosoikeudenkäyntimenettelyn uudistamisen yhteydessä rikoksesta epäillyn puolustus vihdoin järjestetään asianmukaisella tavalla. Julkisen puolustuksen toteuttamisella ei valtiontalouden kannalta ole merkittävää vaikutusta, mutta sen sijaan erittäin tärkeä periaatteellinen merkitys, mikäli Suomi haluaa lukeutua oikeusvaltioksi.

Parhaillaan valmistellaan maksutonta oikeudenkäyntiä ja yleistä oikeusapua koskevien säännösten uudistamista siten, että säännökset koetaan yhteen lakiin julkisista oikeudenkäyntipalveluista ja julkisten oikeusapupalveluiden hoito siirretään kunnilta valtiolle vuoden 1998 puolesta välissä. Kun uusi julkisia oikeusapupalveluja koskeva järjestelmä ja julkisen puolustuksen järjestäminen nivoutuvat yhteen, valiokunta ei tässä yhteydessä esitä ao. säännösten sisällyttämistä lakiehdotukseen.

Sen sijaan valiokunta edellyttää, että julkista puolustusta koskevat säännökset lisätään lakiin samalla, kun maksutonta

oikeudenkäyntiä ja yleistä oikeusapua koskevat lait uudistetaan. Tätä koskeva esitys on annettava eduskunnalle niin, että julkista puolustusta koskevat säännökset ovat voimassa viimeistään vuoden 1999 alusta.

Syytteestä vapautetun oikeudenkäyntikulujen korvaaminen. Virallisen syyttäjän ajamassa rikosasiassa, jossa syyte hylätään, vastaaja ei voimassa olevan lain perusteella saa korvausta oikeudenkäyntikuluistaan. Tämä on vakava epäkohta, jota ei hallituksen esityksessä ehdoteta korjattavaksi.

Valtion perustehtäviin kuuluu ylläpitää selkeää oikeusjärjestystä, joka takaa sen tuomiovallan piiriin kuuluville henkilöille mahdollisimman yhdenveroisen suojan oikeudenloukkauksia vastaan ja tehokkaat keinot toteuttaa turvallisuusodotuksensa myös oikeudellisin keinoin.

Käyttäessään tuomiovaltaa — vahvistaessaan sen, mitä yksittäistapauksissa on pidettävä oikeana ja saattaessaan sen tarvittaessa pakolla voimaan — valtio ei saa syyllistyä mielivaltaan. Mielivaltaana pidetään yleisesti myös virkatöiminnan tahattomia, esimerkiksi viranomaisten epätasaisista kyvyistä, valmiuksista, koulutuksesta tai kokemuksesta johtuvia, virheitä.

Tuomiovallan käytön luonteeseen kuuluu se, että se sisältää riskejä. Rikosprosessissa jo syyttämisen- ja tuomitsemiskynnyksen erilaisuus aiheuttaa vaaran joutua sellaisen rangaistusvaatimuksen kohteeksi, jonka tuomioistuin myöhemmin hylkää tai joka todetaan muutoin aiheettomaksi. Tämä kuuluu oikeusvaltion olemukseen, samoin kuin sekin, että syyllisiä voi olla vapaana. Se on hinta, joka maksetaan siitä, että syyttömiä ei tuomita.

Riskien minimoiminen ja niiden mahdollisimman yhdenvertainen kohdentuminen edellyttävät, että niiden toteutuminen eli virkatöiminnasta johtuva vahinko korvataan ja vahingon kärsinyt saatetaan mahdollisuuksien mukaan samaan asemaan kuin hän oli ennen vahingon syntymistä. Tämä vaatimus kuuluu keskeisesti, paitsi oikeudenmukaisuuden ja turvallisuuden uskottavaan ylläpitämiseen ja siis vallankäytön legitimitettiin edellytyksiin, myös länsimaissa vakiintuneisiin erityisten oikeusturvakeiden periaatteisiin. Suomea velvoittavissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa painottuvat tässä suhteessa ennen muuta ns. syyttömyysolettama ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin (fair trial) vaatimukset, viimeksi mainituista varsinkin

asianosaisten tasavertaisuuden (equality of arms) vaatimus oikeudenkäynnissä.

Syyteestä vapautetun kulujen korvaaminen ei ole Euroopan ihmisoikeussopimuksen ehdottomia vaatimuksia, mutta on mm. perusoikeussäännöksiin tukeutuvan vakaan yleisen mielipiteen mukaan ainakin pohjoismaisissa demokratioissa yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksistä.

Hallituksen esityksessä omaksuttu linja on epäjohtonmukainen muihin oikeudenkäyntikulusäännöksiimme verrattuna:

— riita-asioissa on toteutettu asianosaisten tasavertaisuus oikeudenkäyntikulujen korvaamisessa,

— uuteen hallintolainkäyttölakiin sisältyy säännös, jonka mukaan hallintoalomainen voi saada harkinnanvaraisesti korvausta valtiolta hallintoriidassa, kun valtio häviää jutun, mutta

— rikosprosessissa näitä samoja periaatteita ei ehdoteta noudatettaviksi.

Riita- ja rikosprosessin eroavuudet eivät puolta kulujen erilaista sääntelytapaa. Päin vastoin on painavia syitä katsoa, että rikosprosessiin aiheuttomasti vastaajaksi joutuneen asianosaisen kohtuulliset oikeudenkäyntikulut on korvattava.

Lakivaliokunta on viimeksi vuonna 1993 edellyttänyt, että oikeudenkäymiskaaren 21 luvun rikosasioita koskevia oikeudenkäyntikulusäännöksiä täydennetään ensi tilassa muun muassa säännöksellä, jonka mukaan syytetyllä on oikeus saada korvausta oikeudenkäyntikuluistaan valtion varoista, kun häntä vastaan ajettu syyte on hylätty. Asianomistaja ei ole sidottu syyttäjän käsitykseen siitä, mikä rikos on kysymyksessä, vaan hänellä on oikeus esittää oma käsityksensä rikollisen teon luonteesta tuomioistuimelle. Valtiontaloudellisiin syihin vedoten esitystä ei ole annettu.

Oikeusministeriö on nyt käsiteltävänä olevan esityksen johdosta valiokunnalle antamassaan muistiossa pitänyt asiaa periaatteellisesti oikeana, mutta ilmoittanut samalla, ettei uudistukseen ole valtionaloudellisia resursseja. Valiokunta puolestaan katsoo, että tämän pitäisi olla mahdollista käytännössäkin, varsinkin kun uudistuksen kustannusvaikutukset ovat valtionaloudellisesti erittäin vaatimattomat. Valiokuntakäsittelyssä on osoitettu, että kustannukset jäävät aikaisemmissa valmisteluvaiheissa arvioitua huomattavasti pienemmiksi.

Valiokunta pitää välttämättömänä rikosprosessiuudistuksen täydentämistä siten, että rikos-

asian vastaaja, jota vastaan ajettu virallisen syyttäjän syyte on hylätty taikka jätetty tutkimatta tai peruutettu, voi saada valtion varoista kohtuullisen korvauksen oikeudenkäyntikuluistaan. Oikeutta korvauksen saamiseen ei kuitenkaan olisi, kun syytetty on esitutkintaa harhauttamalla tai muuten tahallisesti antanut aiheutta syytteen nostamiseen. Oikeutta korvauksen saamiseen ei myöskään pitäisi olla silloin, kun on näytetty vastaajan syyllistyneen rikokseen, mutta syyte on vanhentuneena hylätty.

Valiokunta katsoo, että asiaa koskevat säännökset on valmisteltava huolellisesti niin, ettei syyttömyysolettamaa loukata, mutta samalla niin, ettei säännöksiä käytetä väärin. Kun säännösten valmistelu valiokunnan mielestä sopii luonteeltaan hyvin julkisia oikeusapupalveluja koskevan uudistuksen yhteyteen, valiokunta ei ehdota niiden lisäämistä lakiin nyt.

Sen sijaan valiokunta edellyttää, että syyteestä vapautetun kulujen korvaamista koskevat säännökset annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi samassa yhteydessä kuin julkisten oikeusapupalvelujen kokonaisuudistus ja julkisen puolustuksen järjestäminen. Myös syyteestä vapautetun kulujen korvaamista koskevat säännökset tulee saada voimaan viimeistään vuoden 1999 alusta.

Asianomistaja

Asianomistajan asemaa rikosoikeudenkäynnissä ehdotetaan huomattavasti muutettavaksi. Nykyisin ensisijainen asianomistajan syyteoikeus muutetaan yleiseurooppalaisen käytännön mukaisesti toissijaiseksi, syyttäjä veloitetaan pohjoismaisen mallin mukaan esittämään tuomioistuimelle asianomistajan selvät korvausvaatimukset, ja asianomistaja on varallisuudestaan riippumatta oikeutettu väkivalta- ja seksuaalirikoksissa saamaan avukseen oikeudenkäyntiavustajan ja tarvittaessa myös tukihenkilön.

Muutosten tavoitteena on toisaalta parantaa asianomistajan oikeusasemaa ja toisaalta edesauttaa oikeudenkäynnin keskittämistä. Osa valiokunnan kuulemista asiantuntijoista on pitänyt uudistuksia hyvinä, osa taas on katsonut, että säännökset toimivat tosiasiallisesti päinvastaiseen suuntaan. Viimeksi mainitut katsovat myös, että säännökset eivät turvaa asianomistajan mahdollisuutta seurata juttunsa käsittelyä oikeudessa.

Valiokunnan käsityksen mukaan asiantuntijoiden huoli perustuu suurelta osin väärinkäsitykseen, mikä ainakin osaksi johtuu ylimalkaisista perusteluista ja pykälien harhaanjohtavista sanamuodoista. Esitetyn kritiikin johdosta valiokunta toteaa seuraavaa:

— Asianomistajan toissijaista syyteoikeutta ei rajoiteta millään säännöksellä. Siten asianomistajalla on, saatuaan syyttäjältä hylkäävän päätöksen syytepyyntöönsä, oikeus aina nostaa syyte. Käytännössä asianomistajat eivät usein nykyisinkään itse aja syytteitä. Lisäksi asianomistajalla on hallitusmuodon 93 §:n 2 momentin nojalla ensisijainen syyteoikeus virkarikosasioissa.

— Asianomistaja ei ole sidottu syyttäjän käsitykseen siitä, mikä rikos on kysymyksessä, vaan hänellä on oikeus esittää oma käsityksensä rikollisen teon luonteesta tuomioistuimelle.

— Asianomistaja kutsutaan oikeudenkäyntiin aina silloin, kun syyttäjä ei toimi asianomistajan asiamiehenä sekä aina kun asianomistajan kuuleminen on näytön kannalta tarpeen. Näitä kahta tietä oikeuteen kutsutaan kaikki ne asianomistajat, joiden läsnäolo on aineellisen totuuden selvittämiseksi välttämätöntä. Silloin kun syyttäjä toimii asianomistajan asiamiehenä, asianomistajalla on mahdollisuus tiedustella syyttäjältä tai tuomioistuimelta asian etenemisestä. Valiokunnan mielestä ei ole tarpeen, että asianomistaja kutsutaan oikeuteen silloin, kun syyttäjä edustaa asianomistajaa, jonka henkilökohtaista kuulemista ei pidetä tarpeellisena. Asianomistajalla pitää myös olla oikeus niin halutessaan jättäytyä jutun ulkopuolelle.

Saamansa selvityksen perusteella valiokunta pitää asianomistajan aseman uudelleen järjestelyä perusteltuna. Samalla valiokunta kuitenkin katsoo, että on välttämätöntä täsmentää useampaa eri säännöstä niin, että asian oikea laita käy ehdotettua helpommin säännöksistä ilmi. Ne muutokset, joita valiokunta ehdottaa, käyvät tarkemmin ilmi jäljempänä olevista yksityiskohtaisista perusteluista.

Valiokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei esityksessä erikseen oteta huomioon tilanteita, joissa pientä lasta on kuultava oikeudessa asianomistajana. Usein tällaisissa asioissa on kysymys vakavista seksuaalirikoksista, jotka ovat omiaan järkyttämään lasta. Valiokunta pitää välttämättömänä, että tuomioistuin näissä tilanteissa tarkoin huolehtii lapsen edusta ja käyttää aina, kun on tarpeen, oikeutta määrätä lapsen

avuksi tukihenkilö. Lisäksi valiokunta pitää tarpeellisena, että erikseen selvitetään, voidaanko lapsen kuuleminen ihmisoikeussäännökset huomioon ottaen järjestää jollakin muulla tavalla kuin tuomioistuimen edessä, esimerkiksi esitutkintaa ja videotekniikkaa hyväksikäyttämällä.

Todistaja

Esityksen painopiste todistajan kuulustelun osalta on säännöksissä, joilla turvataan todistelu suullisuus ja vastaajan oikeus kuulustella todistajaa. Lisäksi ehdotetaan säädettäväksi, että tieto todistajista ja heidän osoitteistaan on esitettävä haastehakemuksessa.

Sen sijaan esityksessä ei lainkaan puututa seikkoihin, joilla myötävaikutettaisiin todistajien halukkuuteen saapua todistamaan esitutkintaan ja oikeuteen.

Käytännössä todistajien saaminen oikeuteen on vaikeutunut todistajanpalkkioiden jälkeenjääneisyyden takia ja erityisesti viime aikoina myös todistajiin kohdistettujen uhkailujen takia ja koston pelossa. Tämä vaikeuttaa esitutkintaviranomaisten, syyttäjien ja tuomioistuinten työtä ja totuuden esiin saamista.

Valiokunta kiinnittää vakavaa huomiota todistajien palkkioiden jälkeenjääneisyyteen. Säännökset todistajanpalkkioiden suuruudesta ovat vuodelta 1973. Niiden alhaisuus johtaa siihen, että useinkin todistajana kuulemisesta aiheutuu asianomaiselle suoranaisia kuluja. Valiokunta pitää välttämättömänä todistajanpalkkioiden korottamista niin, että edes todistajien tosiasialliset kulut esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä tulevat korvatuiksi.

Todistajansuojelunäkökohtien huomioonottamiseksi valiokunta ehdottaa jäljempänä, että todistajan yhteystietojen ilmoittamista koskevia säännösehdotuksia muutetaan. Todistajansuojelu ei kuitenkaan tule tällä kuntoon, vaan sitä varten tarvitaan kokonaan uutta lainsäädäntöä.

EU:n neuvosto hyväksyi 23.11.1995 päätöslauselman todistajien suojelusta kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen toiminnan yhteydessä. Päätöslauselmassa kehoitetaan jäsenvaltioita varmistamaan muun muassa todistajien asianmukainen suojelu. Oikeusministeriö on ilmoittanut, että todistajan ja muun oikeudenkäynnissä kuultavan henkilön suojelua koskevan lainsäädännön valmistelu aloitetaan kuluvana vuonna. Valiokunta pitää hanketta tärkeänä ja kiireellisenä.

Oikeudenkäynnin kulku ja tuomioistuimen ratkaisu

Oikeudenkäynti voidaan jakaa valmisteluvaiheeseen ja pääkäsittelyyn, joka puolestaan jakautuu asian selvittämiseksi tapahtuvaan varsinaiseen käsittelyyn sekä asian ratkaisemiseen. Valiokunta tarkastelee näitä kutakin osa-aluetta erikseen.

Valmistelu

Asian hyvä valmistelu on edellytys oikeudenkäynnin keskittämiseksi. Tavanomaisissa asioissa esitutkinnasta, haastehakemuksesta, haasteesta ja vastauksesta saadaan riittävä pohja oikeudenkäynnille. Tätä vaikeampien juttujen valmistelua varten on säännökset suullisesta valmistelusta. Käytännössä niiden nojalla tultaneen puheenjohtajan johdolla toimittamaan neuvottelu, jossa prosessin kulku suunnitellaan.

Suullista valmistelua ei aina voida vaikeimmissa ja laajimmista jutuissa pitää riittävänä. Lain tasolla ei kuitenkaan ole säännöksiä siltä varalta, että valmistelua on tarpeen jatkaa kirjallisena. Tosiasioiden tunnustamiseksi ja säännösten joustavuuden lisäämiseksi valiokunta ehdottaa jäljempänä pykälien täydentämistä niin, että myös kirjallisen valmistelun mahdollisuus mainitaan laissa.

Valmistelua koskevilla säännösehdoituksissa on valiokunnan mielestä muitakin täsmentämistä vaativia kohtia. Näiden osalta valiokunta viittaa jäljempänä yksityiskohtaisissa perusteluissa esitettävään.

Pääkäsittely

Pääkäsittelyn kulku. Pääkäsittelyssä asia käsitellään tuomioistuimessa yhtäjaksoisesti ja suullisesti. Jos käsittelyä ei voida toimittaa yhden päivän aikana, istunto voidaan keskeyttää ja sitä on jatkettava, mikäli mahdollista, perättäisinä päivinä, kuitenkin niin, että asia on käsiteltävä vähintään kolmena arkipäivänä viikossa.

Pääkäsittelyn kulku voidaan etenemisjärjestyksessä vaiheistaa seuraavasti:

- ensin esitetään syyttäjän ja asianomistajien vaatimukset perusteineen lyhyesti,
- sen jälkeen seuraa vastaajan vastaus perusteineen vaatimuksiin lyhyesti,
- sitten kuullaan asianosaisten tarkemmat selostukset asiasta puolin ja toisin,

— tämän jälkeen on todistelun vastaanottamisen vuoro, ja

— lopuksi käydään asianosaisten välinen loppukeskustelu.

Valiokunta pitää tärkeänä, että prosessin hyvällä johtamisella huolehditaan pääkäsittelyn etenemisestä niin, että kaikki voivat olla selvillä siitä, missä vaiheessa kulloinkin ollaan. Lisäksi tuomioistuimen on huolehdittava siitä, että loppukeskusteluun sisältyy myös keskustelu seuraamusvaihtoehtoista ja eri seuraamusten soveltuvuudesta vastaajalle.

Pääkäsittelyn keskittämisen turvaaminen. Uudistukseen sisältyy useita eri säännöksiä, jotka tukevat joustavan menettelyn järjestämistä kunkin jutun laadun mukaan. Tärkein näistä säännöksistä on rikosoikeudenkäyntilakiin ehdotettu 5 luvun 19 §, jonka tarkoituksena on antaa mahdollisuus juttujen jakamiseen sopiviksi ja käsiteltävissä oleviksi kokonaisuuksiksi. Asiantuntijalausunnat ovat kuitenkin osoittaneet, ettei tätä säännöstä ole tällaiseksi ymmärretty, koska sama säännös nykyisin liittyy saumattomasti rikoslain 7 luvun säännöksiin yhteisen rangaistuksen määräämisestä. Asiaa selviteltäessä valiokunnassa on todettu, että ehdotettaessa säännöksen siirtämistä oikeudenkäymiskaaresta rikosoikeudenkäyntilakiin sitä ei ole uuden keskitetyn pääkäsittelyn luonteen vaatimalla tavalla muutettu nykyistä väljemmäksi eikä liioin kytetty pääkäsittelyn aloittamista koskeviin säännöksiin. Valiokunta ehdottaa jäljempänä näiden säännösten täsmentämistä.

Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä rikoslain 7 luvun muuttamisesta (LaVM 8/1997 vp — HE 48/1997 vp) on valmistunut juuri ennen tätä mietintöä. Valiokunta on siinä asettunut puoltamaan hallituksen esitystä, jossa ehdotetaan jälkikonkurrenssista luopumista.

Valiokunta katsoo, että näillä toimenpiteillä säännösten pitäisi antaa riittävä joustavuus erityyppisten juttujen käsittelyyn.

Syytteen muuttaminen ja syytesidonnaisuus. Rikosoikeudenkäyntilakiehdotuksessa on syytteen muuttamista koskeva kielto (ROL 5:18). Kieltoa lievennetään kuitenkin 1 ja 2 momentin säännöksillä.

Pykälän 1 momentin mukaan tuomioistuin voi tietyin edellytyksin asian käsittelyssä sallia, että syyttäjä laajentaa syytteen käsittämään myös toisen teon. Teolla tarkoitetaan tapahtumaa, jos-

ta antamaansa kuvaukseen syyttäjä liittää rangaistusvaatimuksen. Tällöin kysymyksessä on tilanne, jossa sinänsä tarvittaisiin uusi haastehakemus uuden rangaistusvaatimuksen esittämiseksi, ja tapaus, jossa väitetään saman henkilön tehneen muitakin rikollisia tekoja kuin alkuperäisessä syytteessä sanotut. Asian keskitetyn käsittelyn ja yhteisen vankeusrangaistuksen tuomitsemisen mahdollistamiseksi olisi tarkoituksenmukaista käsitellä uudet syytteet niin, että ne esitetään alkuperäisten syytteiden käsittelyn yhteydessä ilman eri haastetta. Tuomioistuimen harkintavallassa on, sopiiko uutta tekoa koskevan rangaistusvaatimuksen käsittely samaan, jo viireillä olevaan oikeudenkäyntiin, vai onko asian käsittely erikseen tarkoituksenmukaisempaa. Asioiden yhdessä käsittelyä voivat puoltaa esimerkiksi todistelunäkökohdat, kun taas erillään käsittely saattaa olla paras ratkaisu jo pitkälle edenneessä prosessissa, jota uuden asian vuoksi ehkä jouduttaisiin lykkäämään.

Syytteen muuttamista koskevalla kiellolla pyritään keskitetyn käsittelyn toteuttamiseen ja vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaamiseen. Syytteen muuttamismahdollisuuden puuttuminen ei siten tarkoita syyttämismahdollisuuden puuttumista, vaan sitä, että silloin on nostettava uusi syyte.

Pykälän 2 momentin säännös puolestaan koskee sitä, millä edellytyksillä syytettä voidaan muuttaa ilman tuomioistuimen suostumusta. Säännös liittyy läheisesti 11 luvun 3 §:ssä ehdotettuun syytesidonnaisuussäännökseen ja rikosasian tuomion oikeusvoiman ulottuvuuteen. Tuomioistuin ei lakiehdotuksen 11 luvun 3 §:n mukaan voi tuomita rangaistusta muusta teosta kuin mistä on syytetty. Siis syytteessä esitetty tapahtumakuvaus sitoo tuomioistuinta. Rikosasiassa annettava ratkaisu tulee lainvoiman saatuaan myös oikeusvoimaiseksi sitä tekoa eli tapahtumaa koskien, jonka perusteella nostetun syytteen johdosta se on annettu. Siten samaa tekoa ei voida saattaa uudelleen tuomioistuimen tutkittavaksi. Tästä syystä on tärkeää, että tuomioistuin voi tutkia rikoksen silloin, kun syyte on nostettu siinä laajuudessaan, jossa sen on syytä epäillä tapahtuneen.

Uudet seikat, joihin vetoaminen syytteen tueksi on lainkohdan mukaan sallittua, ovat niitä, jotka luonnehtivat alkuperäisessä syytteessä kuvattua tekoa, toimintaa tai laiminlyöntiä rikosoikeudellisesti merkityksellisessä suhteessa. Rajoituksena on, että uudet seikat eivät saa muuttaa alunperin kuvattua tekoa toteutus- tai

ilmenemistavaltaan muunlaiseksi toiminnaksi tai laiminlyönniksi.

Uusia seikkoja voidaan esittää vielä pääkäsitelyssä asiaa ensimmäisenä oikeusasteena käsittelevässä tuomioistuimessa. Jos seikka on tullut tietoon vasta, kun ensimmäinen tuomioistuin on antanut tuomionsa, siihen voidaan muutoksenhakua koskevan säännöksen (OK 25:14) rajoissa vedota vielä muutoksenhakuasteessa.

Valiokunta on todennut, että syytteen muuttamista koskevia säännöksiä (ROL 5:18,2 ja 7:23) on muutettava niin, että harhaan johtava viimeinen lause ”ellei asia sen johdosta muutu toiseksi” poistetaan. Syytteen perusteena on aina yksittäinen rikollinen teko, kun taas asialla voidaan ymmärtää myös samassa oikeudenkäynnissä käsiteltävien rangaistus- ja muiden vaatimusten kokonaisuutta.

Asianomistajan oikeus syytteen muuttamiseen on samanlainen kuin syyttäjän. Koska tämä seikka ei riittävän selvästi käy ilmi hallituksen esityksen perusteluista ja on aiheuttanut väärinkäsityksiä, valiokunta ehdottaa, että säännöstä (ROL 5:18) täydennetään uudella momentilla, jonka mukaan pykälä koskee paitsi syyttäjän syytettä myös asianomistajan samassa yhteydessä esittämää rangaistusvaatimusta.

Syytesidonnaisuusperiaatteen (ROL 11:3) tarkoituksena on turvata vastaajan puolustautumismahdollisuus. Tuomioistuin ei saa yllättää vastaajaa tuomiolla, jossa tuomitaan muusta teosta kuin mistä on vaadittu rangaistusta.

Oikeudellinen harkintavalta kuuluu tuomioistuimelle. Asianomaiset eivät siten voi tuomioistuinta sitovasti oikeudellisesti arvioida sitä, minä tunnusmerkistön teko täyttää. Oikeuskäytännön mukaan tuomioistuimen tulee kuitenkin informoida myös tuosta asianomaisen kannasta poikkeavasta tulkintamahdollisuudesta asianomaisia ennen kuin se ratkaisee asian.

Säännöksiä on arvosteltu siitä, että ne eivät anna riittävää ohjetta oikeudenkäyntiin. Oikeuskäytäntö on kuitenkin nyttemmin vakiintunut. Kaikki tilanteet kattavan säännöksen kirjoittaminen ei ole käytännössä mahdollista eikä tarkoituksena ole muuttaa oikeuskäytäntöä. Syytesidonnaisuuden ja informointivelvollisuuden osalta on olemassa oikeusohjeina viisi korkeimman oikeuden ratkaisua. (KKO 1992:73, KKO 1993:164, KKO 1994:64, KKO 1993:98 ja KKO 1996:16).

Ratkaisut osoittavat, että tuomioistuin ei ole sidottu rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu. Ratkaisuista

käy ilmi myös se kuulemisperiaatteen edellytys, että vastaajalle annetaan puolustautumismahdollisuus, jos tuomioistuin aikoo tuomita muuta kuin mitä on vaadittu.

Todistajien kuuleminen ja todistajan kertomusten tallentaminen. Suullisen käsittelyn turvaamiseksi säännöksissä erityisesti korostetaan sitä, että todistajien kuuleminen on suoritettava oikeudessa niin, että todistaja alkuun kertoo yhtäjaksoisesti, minkä hän tietää, eikä todistajan kuulustelua saa korvata esitutkintapöytäkirjan lukemisella. Esitutkintakertomukseen tukeutuminen on mahdollista vain, kun todistajaa ei ole enää uudelleen mahdollista kuulla tai kun todistaja huomattavasti poikkeaa aikaisemmin antamastaan kertomuksesta. Todistajan kuulustelun onnistuminen edellyttää, että kuulustelu on etukäteen mietitty niin, että se tapahtuu todistusteemoittain, jolloin asian seuraaminen ja muistiinpanojen tekeminen on helpompaa kuin silloin, kun kertomus etenee rönstyillä.

Todistajan kertomukset talletetaan äänittämällä, jolloin kertomusten autenttisuus turvataan. Tallennusta ei tehdä pääasiassa muutoksenhakutuomioistuinta varten, vaan käräjäoikeutta itseään ja jutun asianosaisia varten. Tällöin asian yksityiskohtiin voidaan tarvittaessa myöhemmin palata kuuntelemalla nauhoja tai lukemalla nauhoituksesta purettua tekstiä.

Laajoissa ja vaikeissa asioissa, joissa on mahdollonta muistaa kaikkia yksityiskohtia jälkikäteen, nauhat on tarpeellisilta osin purettava oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 9 §:n nojalla. Valiokunta pitää hyvään prosessinjohdoton kuuluvana, että jo oikeudenkäynnin kuluessa tarvittaessa selkeästi päätetään tai sovitaan siitä, että äänitteet tarpeellisilta osiltaan puretaan, toimitetaan asianosaisille ja liitetään pöytäkirjaan.

Pöytäkirja ja tuomio

Rikosasiain pöytäkirja muuttuu uudistuksen yhteydessä samanlaiseksi oikeudenkäynnin pääkohtien kirjaamisen käsittäväksi pöytäkirjaksi kuin riita-asioissa. Oikeudenkäymiskaaren 22 luvun muuttaminen tämän sisältöiseksi toteutetaan lakiteknisesti epähavainnollisella tavalla kumoamalla välitsikot, jolloin pykälien sisältö laajenee nykyisestäään.

Tuomio kirjoitetaan erilliseksi, pöytäkirjasta irralliseksi asiakirjaksi, josta ilmenee lopputulos sekä riittävä kuvaus siitä, mitä oikeudessa on tapahtunut ja mitä tuomioistuin on katsonut to-

teen näytetyksi tai jääneen toteen näyttämättä. Viimeaikaisessa oikeuskirjallisuudessa käydyssä keskustelussa on ihmisoikeussäännöksiin viitaten korostettu erityisesti perustelujen merkitystä oikeudenkäynnin julkisuuden lisäämiseksi. Säännökset ovat tältä osin valiokunnan mielestä riittävät, kunhan ne myös käytännössä oikein toteutetaan. Sen sijaan nykyiset tuomiot eivät valiokunnan mielestä ole rakenteeltaan riittävän selkeitä siinä suhteessa, että ulkopuolisen lukijan olisi mahdollista hahmottaa tuomiosta oikeudenkäynnin kulku ja vähänkään laajemman tuomiolauselman sisältö. Valiokunta pitää välttämättömänä tuomion rakenteen selkeyttämistä siten, että tuomion alkuun kootaan kaikki asian käsittelytiedot, sen jälkeen esitetään perustelut ja lopuksi tuomiolauselman normaalkielellä eikä atk-lyhenteinä.

Jotta tuomioista saataisiin riittävän selkeitä ja yhdenmukaisia, mikä helpottaa niiden ymmärrettävyyttä,

valiokunta edellyttää, että tuomion rakenne vakioidaan ja tuomioistuinten käyttöön laaditaan useampia erityyppisiä mallituomioita vielä ennen lainsäädännön voimaantulemista.

Laissa on säännökset tuomion julistamisesta. Silloin, kun tuomio on pitkä eikä sitä voida kokonaan julistaa, on valiokunnan mielestä asianmukaista, että tuomioistuin tilanteen mukaan harkitsee, onko ensin syytä julistaa päätös ja vasta sen jälkeen siirtyä perusteluihin, vai vaatii-ko tilanne oikeussalissa päinvastaista menettelyä. Jos tuomiota ei voida heti julistaa, vaan sen laatimiseen tarvitaan aikaa, pykälässä on säännökset kansliatuomion antamisen määräajoista. Valiokunta ei ole nähnyt ehdotettua eroavuutta riita-asian kansliatuomioon perusteltuna, vaan ehdottaa jäljempänä säännösten yhdenmukaistamista näiltä osin.

Kaksikielisyyden vaatimus

Hallitusmuodon säännösten ja kielilainsäädännön mukaan asianosaisille on turvattava oikeudenkäynti molemmilla kansalliskielillä. Samalla on huolehdittava siitä, että muut osapuolet ymmärtävät keskustelut. Nämä vaatimukset ovat korostuneet alioikeusuudistuksen johdosta, kun lautamiehille tuli yksilöllinen äänioikeus, sekä perusoikeusuudistuksen johdosta. Ne korostuvat vieläkin, kun rikosoikeudenkäynnissä

siirrytään suulliseen, keskitettyyn ja välittömään oikeudenkäyntiin.

Valiokunta korostaa tuomioistuinten velvollisuutta huolehtia siitä, että oikeudenkäynnissä turvataan sekä tuomioistuimen jäsenten että prosessin eri osapuolten mahdollisuudet seurata oikeudenkäynnin kulkua.

Oikeudenkäyntisäännökset ja lakisysteematikka

Uudistus ehdotetaan toteutettavaksi siten, että säädetään erillinen laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa ja muutetaan eräitä oikeudenkäymiskaaren säännöksiä. Erillisen lain avulla on katsottu voitavan oikeudenkäymiskaaren sijoitettavia säännöksiä selkeämmin säännellä rikosoikeudenkäynnin kulku keskeisiltä osiltaan. Ne säännökset, jotka ovat yhteisiä riita-asioiden ja rikosasioiden oikeudenkäynneille, säilyvät edelleen oikeudenkäymiskaaressa.

Hallituksen esityksessä käytetty tekniikka, jolla oikeudenkäymiskaaren säännökset muutetaan riitasäännöksistä yhteisiksi säännöksiksi (mm. edellä mainittu väliotsikoiden poistaminen), on osoittautunut vaikeaksi. Valiokuntakäsittelyssä havaitun mukaan oikeudenkäymiskaareen jäävät yhteiset säännökset eivät ainakaan hallituksen esitystä lukemalla ole auenneet läheskään kaikille. Valiokunta pitääkin välttämättömänä, että lainkäyttöhenkilökunnan käyttöön laaditaan ja toimitetaan mahdollisimman pian koko oikeudenkäymiskaaren säädösteksti uutta rikosoikeudenkäyntimenettelyä varten ajan tasalle saatettuna.

Erillisen lain säätämistä ehdotettaessa lähtökohtana on pidetty, että oikeudenkäyntimenettelyä koskevat säännökset tulisi oikeudenkäynti-uudistuksen seuraavassa vaiheessa jäsenellä siten, että olisi selkeät säännöskokonaisuudet riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelystä ja rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelystä sekä oma säännöskokonaisuus yhteisistä säännöksistä. Tällainen toteuttamistapa vastaisi oikeudenkäyntimenettelyn sääntelyä useissa muissa Euroopan maissa.

Valiokunta on jo riita-asioiden oikeudenkäynti-uudistusta koskeneessa mietinnössään (LaVM 16/1990 vp) todennut, että osittaisuudistuksista johtuen oikeudenkäymiskaaren lukujen systematiikka ei ole enää looginen ja että alioikeusuudistuksen jatkovalmistelun yhteydessä on myös asian tähän puoleen kiinnitettävä riittävästi huomiota esimerkiksi ryhmittelemällä eri sään-

nöskokonaisuudet omiksi jaksoikseen. Valiokunta on silloin myös todennut, että selkeä ja johdonmukainen laki edistää omalta osaltaan lainkäytön ja oikeudenhoidon yhtenäisyyttä ja turvallisuutta.

Jotta hallituksen esitykseen sisältyvä suunnitelma oikeudenkäynti-uudistuksen jatkamisesta ei jäisi suunnittelun asteelle,

valiokunta edellyttää, että oikeudenkäynti-uudistuksen seuraavassa vaiheessa toteutetaan oikeudenkäyntisäännösten systemaattinen kodifiointi.

Koulutus ja uudistuksen voimaantulo

Uudistuksen toteuttaminen edellyttää perusteellista esitutkintaviranomaisten sekä syyttäjä-, alituomari- ja asianajajakunnan koulutusta. Valiokunnan saamien tietojen mukaan koulutus on hyvässä vauhdissa ja odottaa viimeistä silausta sen jälkeen, kun eduskunta on hyväksynyt lait.

Laki ei enää voi hallituksen alkuperäisen suunnitelman mukaisesti tulla voimaan vuoden 1997 alusta. Valiokunnan käsityksen mukaan lakeja ei myöskään voida saattaa voimaan kulu-neella kevätkaudella julkistettujen uusien suunnitelmien mukaisesti syyskuun 1997 alusta, vaan valmistautumiseen tarvitaan kuukauden verran lisää aikaa. Valiokunta pitää soveliaana ajankohtana lokakuun 1 päivää 1997.

Seuranta

Pyrkimyksenä on aikaansaada tuomioistuin-käytännössä muutos niin, että rikosasiain oikeudenkäynti muuttuu suulliseksi, keskitetyksi ja välittömäksi. Lisäksi tavoitteena on, että päästään aineellisesti oikeaan lopputulokseen ja että menettely on joustavaa siten, että pienet asiat sujuvat joutuisasti ja suurissa asioissa on mahdollisuus perusteelliseen, mutta prosessiekonomisesti tarkoituksenmukaiseen käsittelyyn.

Siitä, kuinka mainittuihin tavoitteisiin päästään, vallitsee periaatteessa yksimielisyys. Säännöksiin sisältyy kuitenkin useita yksityiskohtia, joiden sisällöstä on vallinnut erimielisyys ja jotka hyvin perustein olisi voitu ratkaista toisinkin kuin nyt tehdään.

Sitä, kuinka uudistus toimii käytännössä, ei voida varmuudella ennakoita. Sen vuoksi on tarkkaan seurattava uudistuksen käynnistymistä ja toteutumista sekä, mikäli aihetta ilmenee, välittömästi ryhdyttävä toimenpiteisiin säännösten korjaamiseksi.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos on oikeusministeriön toimeksiannosta tutkinut riita-asoiden oikeudenkäyntimenettelyn toimivuutta. Valiokunnan mielestä on tarkoituksenmukaista ulottaa tutkimus myös rikosasiain oikeudenkäyntiin.

Yksityiskohtaiset perustelut

1. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

1 luku. Syyteoikeudesta

1 luvun 4 §. Pykälän 2 momentissa on säännökset vajaavaltaisen oikeudesta tehdä syyttämispyyntö yksin. Valiokunta ehdottaa momentin kieliasun tarkistamista.

1 luvun 8 §. Pykälän 2 kohdan mukaan syyttäjä saa tietyin edellytyksin jättää syytteen nostamatta, milloin rikos ei rikosten yhtymistä koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään.

Valiokunta ehdottaa säännöksen terminologista tarkistamista siten, että siinä uusimpien rikosoikeudellisten säännösten mukaisesti käytetään termin "rikosten yhtymistä" sijasta sanontaa "yhteisen rangaistuksen määräämistä". Lisäksi on otettava huomioon rikoslain 7 luvun uusien säännösten vaikutus (LaVM 8/1997 vp — HE 48/1997 vp).

1 luvun 9 §. Pykälän 1 momentissa on säännökset siitä, miten päätös syyttämättä jättämisestä annetaan tiedoksi asianosaisille.

Silloin, kun syyttäjä jättää syytteen nostamatta, asianomistajalla on oikeus nostaa syyte rikoksesta. Jotta asianomistajalla olisi myös tosiasiallinen mahdollisuus käyttää toissijaista syyteoikeuttaan, hänen on saatava syyttämättä jättämis päätös käyttöönsä hyvissä ajoin ennen rikosta koskevan syyteoikeuden vanhentumista. Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa 1 momentin muuttamista niin, että päätös on tehtävä ja annettava tiedoksi niin hyvissä ajoin, että asianomistajalle jää riittävästi aikaa syytteen valmisteluun ja nostamiseen.

1 luvun 14 §. Pykälässä on perussäännös asianomistajan toissijaisesta syyteoikeudesta.

Pykälän perustelujen täydennykseksi valiokunta toteaa, että asianomistajan toissijaista syyteoikeutta ei millään säännöksellä rajoiteta. Siten asianomistajalla on oikeus nostaa syyte aina, kun hän on saanut syyttäjältä hylkäävän päätöksen syytepyyntöönsä.

Hallitusmuodon perusteella asianomistajalla on ensisijainen syyteoikeus virkarikosasiassa.

Valiokunta ehdottaa, että selvyiden vuoksi pykälän 1 momenttia täydennetään viittaussäännöksellä hallitusmuodon 93 §:n 2 momenttiin.

1 luvun 17 §. Pykälässä on säännökset siitä, kenellä on oikeus käyttää surmansa saaneen asianomistajan syyteoikeutta.

Säännöksissä ei ole otettu huomioon tilannetta, jossa surmansa saaneen leski tai lapsi on syytettynä ao. oikeudenkäynnissä. Valiokunta ehdottaa pykälän 1 momentin täydentämistä siten, että lähiomaisten syytettynä olo ei sulje toisten lähiomaisten kannevaltaa pois.

2 luku. Asianomistajan avustamisesta

2 luvun 4, 5 ja 9 §. Pykälissä on säännöksiä siitä, miten asianomistajan oikeudenkäyntiavustaja määrätään.

Lakiehdotuksen valmisteluvaiheessa on katsottu, että kun oikeus avustajan saamiseen ei perustu asianomistajan varattomuuteen, on selkeämpää kirjoittaa asiasta lakiin tyhjentävät säännökset eikä viitata maksutonta oikeudenkäyntiä koskeviin säännöksiin. Asiantuntijakuulemisessa on käynyt ilmi, ettei tarkoitusta ole onnistuttu toteuttamaan. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa, että 4 §:ään kirjoitetaan viittaussäännös maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain säännöksiin, 5 § poistetaan ja 9 §:ssä olevaa säännöstä tarkennetaan viittauksella oikeudenkäymiskaaren 15 luvussa ja maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetussa laissa oleviin säännöksiin.

Valiokunnan ehdottama 5 §:n poistaminen vaikuttaa luvun loppupykälien numerointiin.

3 luku. Yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta

3 luvun 9 §. Pykälän mukaan virallisella syyttäjällä on asianomistajan pyynnöstä velvollisuus syyteasian yhteydessä ajaa myös syytteessä tarkoitettuun rikokseen perustuvaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta. Ehdotettu järjestely on uusi Suomessa, mutta voimassa muissa pohjoismaissa.

Syyttäjiä edustavien asiantuntijoiden lausunnoissa säännöstä ei ole pidetty tarkoituksenmukaisena eikä myöskään riittävän selkeänä.

Hallituksen esityksen tarkoituksena on helpottaa rikoksen uhrin asemaa ja yksinkertaistaa oikeudenkäyntiä silloin, kun asianomistajan vaatimukset ovat selkeitä. Valiokunta pitää järjestelmän tueksi esitettyjä perusteluja vakuuttavina. Valiokunta ehdottaa kuitenkin, että pykälää täydennetään seuraavasti:

— pykälän 1 momentin loppuun lisätään

säännös siitä, että jos syyttäjä ei ota ajaakseen asianomistajan yksityisyyden suojeleminen vaatimusta, hänen on ilmoitettava siitä asianomistajalle, ja

— pykälään lisätään uusi 3 momentti, jonka mukaan syyttäjän on hakiessaan muutosta pääasiaan, haettava muutosta myös asianomistajan korvausvaatimuksesta annettuun ratkaisuun, jos se on riippunut syyteasian ratkaisusta. Syyttäjällä on velvollisuus valvoa asianomistajan oikeutta muutoksenhakuasteessa vain sikäli, kuin syyte on alioikeudessa kokonaan tai osittain siten hylätty, että sen vuoksi myös korvausvaatimus on välttämättä hylätty.

3 luvun 10 §. Pykälässä on säännökset siitä, miten asianomistajan on meneteltävä, jos hän on esitutkinnassa ilmoittanut haluavansa itse ajaa yksityisyyden suojeleminen vaatimuksensa tai jos syyttäjä on ilmoittanut, ettei hän niitä aja.

Valiokunta ehdottaa pykälän 1 momentin väljentämistä siten, että asianomistaja voi paitsi esitutkinnassa myös muutoin ilmoittaa syyttäjälle, että hän haluaa itse ajaa vaatimusta.

5 luku. Syytteen vireillepanosta

5 luvun 3 §. Pykälän 2 momentin mukaan haastehakemuksessa on ilmoitettava muiden tietojen lisäksi asianosaisen sekä todistajan ja muun kuultavan puhelinnumero ja postiosoite, johon asiaa koskevat ilmoitukset voidaan lähettää.

Todistajansuojelunäkökohtiin viitaten ja asiattomien yhteydenottojen estämiseksi valiokunta ehdottaa pykälän tarkistamista siten, että puhelinnumeron ja postiosoitteen sijasta käytetään termiä "yhteystiedot" ja että niitä ei välttämättä ole ilmoitettava tuomioistuimelle haastehakemuksessa, vaan tilanteeseen soveltuvalla tavalla.

Väliotsikot "Tuomioistuimen antama haaste" ja "Valmistelun jatkaminen". Valiokuntakäsittelyssä on havaittu, että luvun 8 ja 10 §:n edellä olevat väliotsikot eivät anna havainnollista kuvaa säännösten ryhmittelystä.

Valiokunta ehdottaa väliotsikoiden yhdistämistä siten, että 8 §:n edellä oleva väliotsikko kuuluu "Tuomioistuimen antama haaste ja asian muu valmistelu". Tällöin 10 §:n edellä oleva väliotsikko poistetaan.

5 luvun 8 §. Pykälän mukaan vastaajalle on annettava samalla tiedoksi sekä haaste että haastehakemus.

Säännös on kirjoitettu niin, että kun poliisi tapaa etsintäkuulutetun henkilön, tämän haastaminen ei välttämättä haastehakemuksen puuttumisen vuoksi onnistu. Tällöin vastaaja voi edelleen pakoilla haasteen tiedoksiantoa.

Haastamissäännöksistä ei saa seurata, että haastaminen ei "tien päältä" ole mahdollista. Valiokunta ehdottaa, että pykälään lisätään uusi 3 momentti, jonka mukaan haastaminen voidaan erityisestä syystä toimittaa myös niin, että vastaajalle annetaan tiedoksi ainoastaan haaste, ja haastehakemus lähetetään hänelle viipymättä postissa tavallisena kirjeenä jälkikäteen.

5 luvun 9 §. Pykälän 1 momentin mukaan haasteessa vastaajaa kehoitetaan vastaamaan häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin kirjallisesti tai suullisesti ja ilmoittamaan todisteet, jotka hän aikoo esittää, sekä todistajan ja muun kuultavan postiosoite ja puhelinnumero.

Todistajansuojelunäkökohtien johdosta myös tätä pykälää on 5 luvun 3 §:ää vastaavasti muutettava. Puheena olevan 9 §:n kirjoitustapa kuitenkin poikkeaa haastehakemuksista koskevan 3 §:n kirjoittamistavasta. Linjakkuuden aikaansaamiseksi 3 ja 9 § on syytä muuttaa rakenteeltaan toisiaan vastaaviksi, joskaan ne eivät muodostu identtisiiksi, koska vastaaja ilmoittaa vain uusista todistajista.

Valiokunta ehdottaa, että 9 §:n 1 momentin 3 kohdasta poistetaan todistajien tietojen ilmoittamista koskeva säännös, mutta samalla pykälään lisätään tätä koskeva uusi 3 momentti. Tällöin hallituksen esityksen 3 momentti muuttuu pykälän 4 momentiksi.

5 luvun 10 §. Pykälässä on säännökset suullisen valmistelun toimittamisesta rikosasiassa. Valmistelu toimitetaan, jos pääkäsittelyn keskitämisen turvaaminen sitä erityisestä syystä edellyttää. Suullisen valmistelun istunnossa ei saa lukea eikä antaa tuomioistuimelle kirjallista lausumaa taikka muutoinkaan esittää asiaa kirjallisesti. Asianosainen saa kuitenkin lukea asiakirjasta vaatimuksensa ja käyttää kirjallisia muistiinpanoja muistinsa tueksi.

Asiantuntijalausunnoissa säännöksiä on pidetty liian ehdottomina. Niissä on katsottu, että tuomioistuimelle voi syntyä tarve pyytää syyttäjältä ja asianomistajalta lisälausunto sen jälkeen, kun vastaajan vastaus on saatu. Vastaajalle olisi annettava mahdollisuus vastata vielä lisälausuntoihin. Tällaiseen jatkovalmisteluun pitäisi olla mahdollisuus samalla tavalla kuin 7 luvun 10 §:n 2 momentissa, jossa on kyse asianomistajan yksin ajaman rikosasian valmistelusta.

Valiokunnalle annetun lisäselvityksen mukaan hallituksen esityksessä ehdotetut säännökset eivät estä valmistelun jatkamista kirjallisena siten, että syyttäjä tai vastaaja tuomioistuimen pyynnöstä antaa kirjallisen lausuman tuomioistuimen ilmoittamasta seikasta. Mikään ei

myöskään estä sitä, että syyttäjä oma-aloitteisesti toimittaa muistion tuomioistuimelle ja vastaajalle.

Kun rikosprosessisäännökset yleensä on kirjoitettu varsin yksityiskohtaisesti, valiokunnan mielestä säännöksissä on syytä nimenomaan todeta em. mahdollisuus kirjalliseen valmisteluun. Valiokunta ehdottaa, että 10 §:ään lisätään uusi 2 momentti, joka on samasanainen kuin 7 luvun 10 §:n 2 momentti. Samalla valiokunta kuitenkin korostaa, että kirjallinen valmistelu on poikkeuksellista. Sitä käytetään vain silloin, kun syyte perustuu laajaan kirjalliseen esitutkinta-aineistoon, jonka hahmottaminen esimerkiksi runsaiden numerotietojen takia on vaikeaa suullisen esityksen perusteella. Lähinnä kysymykseen tulevat laajat talousrikosasiat.

5 luvun 13 §. Pykälän 1 momentin mukaan pääkäsittely on pidettävä kahden viikon kuluessa syytteen vireilletulosta, jos alle 18-vuotias vastaaja on syytteessä vakavasta rikoksesta tai jos vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä. Pykälän 2 momentin mukaan määräaika voidaan kuitenkin eräiden tärkeiden syiden välttämättä vaatiessa määrätä kahta viikkoa pidemmäksi.

Asiantuntijalausunnoissa kahden viikon määräaika on pidetty liian tiukkana erityisesti sellaisissa nuoria henkilöitä koskevissa jutuissa, joissa on useita vastaajia.

Valiokunnan mielestä pääsääntö, jonka mukaan nuoria henkilöitä koskevat asiat on kansainvälisten lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti käsiteltävä joutuisasti ja siis ehdotetussa kahdessa viikossa haastehakemuksen saapumisesta tuomioistuimeen, on perusteltu. Painavat käytännön syyt saattavat kuitenkin vaatia, että määräaika voidaan pidentää. Tällainen syy voi olla muun muassa se, että useita eri henkilöitä koskevat syytteet käsitellään yhdessä, jotta syytetyjä voidaan kuulla todistelutarkoituksessa toistensa teoista. Tällaisen jutun valmistelu ja suunnittelu-aika on useinkin pitempi kuin kaksi viikkoa. Jos säännökset ovat liian tiukkoja, on vaarana, että soveltamiskäytäntö etääntyy lain sanamuodosta. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa, että pykälän 2 momenttia väljennetään ja siinä mainitaan pidentämistä vaativana syynä muun muassa syytteiden käsitteleminen yhdessä.

5 luvun 15 §. Pykälässä on säännökset asianosaisten kutsumisesta oikeudenkäyntiin. Valiokunta on poistanut pykälän 1 momentista siihen erehdyksessä jääneet sanat ”julkinen puolustaja ja”.

5 luvun 16 §. Pykälässä on säännös siitä, min-kälaisella uhalla vastaaja kutsutaan oikeuteen.

Valiokuntakäsittelyssä on havaittu, että pykälän 1 momentin 1 virke sisältyy 8 luvun 1 §:ään, joten se on tässä kohtaa tarpeeton. Asiasisällöltään pykälän 1 momentin 2 virke kuuluu niinikään 8 lukuun. Valiokunta ehdottaa 1 momentin poistamista.

Pykälän 2 momentin mukaan silloin, kun on ilmeistä, ettei vastaaja noudata kutsua, tuomioistuim voi määrätä hänet tuotavaksi istuntoon. Luonteeltaan tämäkin säännös kuuluu 8 lukuun, joten valiokunta ehdottaa myös 2 momentin poistamista.

Kun koko pykälä poistuu, jäljempänä seuraavien pykälien numero muuttuu yhtä pienemmäksi.

5 luvun 17 (18) §. Pykälässä on säännökset syytteen muuttamiskiellosta ja kiellosta poikkeamisesta.

Säännösten tarkoitusta ja tulkintaa on käsitelty edellä yleisperusteluissa. Tähän selvitykseen viitaten valiokunta toteaa, että 2 momentin viimeinen sivulause on osoittautunut harhaanjohtavaksi. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa sen poistamista.

Kun tarkoitus on, että säännös koskee myös asianomistajan asian käsittelyn yhteydessä esittämää rangaistusvaatimusta, valiokunta ehdottaa, että pykälään lisätään tämän periaatteen ilmaiseva 3 momentti.

5 luvun 18 (19) §. Pykälän 1 momentin mukaan saman vastaajan tekemiä rikoksia tai eri vastaajien tekemää samaa rikosta koskevat syytteet on käsiteltävä yhdessä, jollei niiden käsittelemistä erikseen pidetä soveliaampana. Sama koskee myös eri vastaajien tekemiä rikoksia, jos syytteiden yhteinen käsittely on eduksi asian selvittämiseksi. Pykälän 2 momentin mukaan yhdessä käsiteltäviksi otetut eri syytteet saadaan myöhemmin erottaa. Samaa vastaajaa koskevat syytteet saadaan kuitenkin erottaa vain, jos se on asian käsittelyn kannalta perusteltua.

Valiokuntakäsittelyssä on käynyt ilmi, että esitystä valmisteltaessa tätä säännöstä on pidetty pääkäsittelyjen onnistumisen takeena. Sellaiseksi sitä ei kuitenkaan ole osattu lukea. Tämä johtunee siitä, että voimassa oleva oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 7 a §, joka on säädetty samanaikaisesti kuin rikoslain 7 luvun säännökset yhteisestä rangaistuksesta, on siirretty sellaisenaan nyt käsiteltävänä olevaan lakiehdotukseen.

Ehdotettu säännös on uuden rikosoikeudenkäyntimenettelyn tarkoituksenmukaisen toteu-

tuksen kannalta liian tiukka. Valiokunta katsoo, että rikosoikeudenkäyntimenettelyn muuttuessa keskitetyksi säännöstä on vastapainoksi tarkistettava niin, että asiat saadaan ryhmitellyiksi keskitetysti käsiteltävissä oleviksi kokonaisuuksiksi. Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa, että 1 momentin sanapari "on käsiteltävä" muutetaan sanaksi "käsitellään" ja 2 momentissa säädetään, että yhdessä käsiteltäviksi otetut eri syytteet saadaan myöhemmin erottaa, jos se on asian käsittelyn kannalta perusteltua.

Valiokunta ehdottaa myös, että pykälään lisätään 3 momentiksi oikeudenkäymiskaaren voimassa olevaa 14 luvun 7 a §:n 3 momenttia vastaava säännös, joka on erehdyksessä jäänyt pois lakiehdotuksesta. Säännös koskee yhteisösakon määräämistä, ja sen tarkoituksena on, että yhteisösakko käsitellään samassa yhteydessä kuin rikoksentehtijää koskeva syyte.

6 luku. Pääkäsittelystä

6 luvun 1 — 3 §. Luvun 1 §:n mukaan pääkäsittelyä aloitettaessa tuomioistuimen on selvitettävä, voidaanko asia ottaa lopullisesti käsiteltäväksi, 2 §:ssä on säännökset siitä, milloin pääkäsittelyä ei saa aloittaa, ja 3 §:ssä säännökset siitä, milloin pääkäsittely esteestä huolimatta voidaan toimittaa.

Asiantuntijalausunnoissa näitä pykäläiä on voimakkaasti arvosteltu. On huomautettu, että säännökset on rakennettu yhden vastaajan juttuja varten ja ne sopivat vain lyhyisiin pääkäsitteilyihin. Säännösten yksinkertaistettua lähtökohtaa ei voi pitää hyväksyttävänä, koska keskitetyn menettelyn ongelmat tulevat esiin laajoissa jutuissa.

Valiokunta pitää asiantuntijoiden huomautuksia varten otettavina ja katsoo, että säännöksistä tulee näkyä se, että jutussa voi olla useampia vastaajia. Tuomioistuimen tehtävänä on jakaa jutut sopiviksi, pääkäsittelykelpoisiksi osiksi ennen pääkäsittelyn aloittamista. Tarvittaessa tuomioistuimen on harkittava syytteiden erottamista eri jutuiksi 5 luvun 18 (19) §:n mukaisesti niin, että pääkäsittely voidaan toimittaa yhtäjaksoisesti. Valiokunta ehdottaa 6 luvun 1 §:n muuttamista tämän mukaisesti.

Valiokunta pitää 5 luvun 18 (19) §:ää ja 6 luvun 1 §:ää tärkeimpinä säännöksinä, joilla käsittelyn keskittämisen onnistuminen voidaan turvata.

6 luvun 7 §. Pykälässä on säännökset siitä, missä järjestyksessä asia käsitellään pääkäsitteilyssä.

Pykälän perustelujen mukaan loppukeskustelussa sekä syyttäjän että puolustajan tulee kiinnittää syyllisyyskysymysten lisäksi huomiota myös rikoksesta tuomittavaan rangaistukseen. Valiokunta pitää tärkeänä, että tarvittaessa tällainen syytetyn henkilökohtaisista ominaisuuksista johtuva keskustelu, joka yleensä voi koskea syyllisyyttä, vähentynyttä syyntakeisuutta tai tiettyjen seuraamusten soveltuvuutta esimerkiksi nuoruuden tai ymmärtämättömyyden takia, käydään erillisenä. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa 1 momentin 6 kohdan täydentämistä niin, että loppulausuntovaiheessa asianosaiset tarvittaessa esittävät käsityksensä vastaajan syyllisyydestä ja rikoksen seuraamuksesta. Sana "tarvittaessa" viittaa siihen, ettei kaikilla asianosaisilla, esimerkiksi vahingoittuneesta omaisuudesta korvausta vaativalla asianomistajalla, ole tältä osin lausuttavaa.

6 luvun 8 §. Pykälän mukaan tuomioistuim voi määrätä, mikäli katsoo sen soveliaaksi, ettei asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, saa olla saapuvilla asian käsittelyssä ennen kuin häntä kuullaan asian selvittämiseksi.

Pykälän perustelujen mukaan tällaisen määräyksen antaminen on tarkkaan harkittava ja sitä on käytettävä yleensä vain poikkeuksellisesti. Säännöksen tarkoitukseen nähden pykälässä käytetty määre "katsoo sen soveliaaksi" ei vastaa perustelujen tarkoitusta. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa pykälän muuttamista niin, että tuomioistuim voi todistelun välittömyyden turvaamiseksi antaa tällaisen määräyksen siinä tarkoituksessa, ettei asianomistajan kertomukseen vaikuttaisi, mitä oikeudenkäynnissä muuten esitetään.

6 luvun 9 §. Pykälän 1 momentin mukaan asia on käsiteltävä pääkäsittelyssä yhtäjaksoisesti. Pykälän 2 momentissa säädetään, että jos pääkäsittelyä ei voida toimittaa yhden päivän kuluessa, istunto saadaan keskeyttää. Istuntoa on jatkettava, mikäli mahdollista, perättäisinä päivinä.

Vaikeiden ja laajojen juttujen käsittelyssä voidaan tarvita pidempää keskeytystä loppulausuntoon valmistautumista varten. Asianosaisten on voitava koota asiat sekä mielissään että asiakirjoissa järkevään ja johdonmukaiseen järjestykseen sekä mahdollisesti myös hahmotella loppulausuntoa kirjallisesti. Tätä varten on asianosaisille varattava aikaa. Valiokunta ehdottaa, että pykälään lisätään (samalla tavalla kuin riitaasioiden käsittelyä koskevaan vastaavaan pykälään (OK 6:5) aikanaan lakivaliokunnassa lisätiin) uusi 3 momentti, jonka mukaan laajassa tai vaikeassa asiassa pääkäsittely voidaan keskeyt-

tää enintään kolmeksi arkipäiväksi sen vuoksi, että asianosaiset voivat valmistautua luvun 7 §:n 1 momentin 6 kohdassa tarkoitetun suullisen lopputalutuksen esittämistä varten.

6 luvun 10 ja 11 §. Pykälisiin sisältyvät säännökset pääkäsittelyn lykkäämisestä ja uuden pääkäsittelyn toimittamisesta. Säännöksistä ilmenee, että pääkäsittely voidaan lykätä vastaajan mielentilan tutkimista varten pitemmäksikin ajaksi kuin muuten ehdottomaksi rajaksi säädetyn 45 päivän yli. Silloin, kun pääkäsittely lykätään, on samalla määrättävä, milloin asian käsittelyä jatketaan.

Eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota siihen, että oikeuskäytäntö on epäyhtenäinen siinä, miten asian käsittelyn jatkamisesta mielentilatulutuksen valmistuttua ilmoitetaan.

Asian käsittelyn jatkumisesta ei lykkäyspäästöä tehtäessä voida vielä tarkkaan tietää. Oikeuskäytännön yhtenäistämiseksi valiokunta ehdottaa 10 §:n 3 momentin täydentämistä siten, että tuomioistuimen on viran puolesta ilmoitettava asianosaisille uudesta käsittelypäivästä.

7 luku. Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä

7 luvun 2 §. Pykälässä on säännökset siitä, mitä tietoja haastehakemuksessa on ilmoitettava. Pykälä on rinnakkainen 5 luvun 3 §:n kanssa.

Valiokunta on edellä ehdottanut 5 luvun 3 §:n 2 momenttia muutettavaksi todistajansuojelunäkökohtien takia ja asianosaisten suojelemiseksi asiattomilta yhteydenotoilta. Valiokunta ehdottaa vastaavan muutoksen tekemistä myös po. 7 luvun 2 §:n 2 momenttiin. Samalla valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että säännöksen mukaan asianomistajalla on velvollisuus ilmoittaa myös omat yhteystietonsa tuomioistuimelle.

Väliotsikot ”Haaste” ja ”Valmistelun jatkaminen ja valmistelua koskevat yleiset säännökset”. Valiokunta on edellä 5 luvussa pitänyt vastaavia väliotsikoita epähavainnollisina ja ehdottanut niiden muuttamista.

Valiokunta ehdottaa, että myös 7 luvun väliotsikkoja korjataan samaan tapaan eli niin, että 6 §:n edellä oleva väliotsikko muutetaan kuulumaan ”Haaste ja asian muu valmistelu”, 9 §:n edellä oleva väliotsikko poistetaan ja 11 §:n edelle lisätään uusi väliotsikko ”Valmistelua koskevat yleiset säännökset”.

7 luvun 7 §. Pykälä sisältää säännökset siitä, miten ja mihin vastaajia kehoitetaan haasteessa

vastaamaan. Pykälä on rinnakkainen 5 luvun 9 §:n kanssa.

Valiokunta ehdottaa, että pykälään tehdään todistajien suojelemiseksi vastaavat muutokset kuin edellä on ehdotettu 5 luvun 9 §:ään. Tällöin 1 momentin 3 kohdasta poistetaan tarpeettomiksi käyvät sanat ja pykälään lisätään uusi 3 momentti.

7 luvun 18 ja 19 §. Pykälissä on säännöksiä valmistelun päättämisestä, asian siirtämisestä pääkäsittelyyn sekä asianosaisten kutsumisesta oikeuteen pääkäsittelyyn.

Valiokuntakäsittelyssä on havaittu, että

— 19 §:n 2 momentin säännös sisältyy 8 luvun 1 §:ään,

— 19 §:n 3 momentti kuuluu asiasisällöltään 8 luvun 5 §:ään ja

— 19 §:n 4 momentin säännös kuuluu asiasisältönsä vuoksi luontevimmin edelliseen 18 §:ään.

Valiokunta ehdottaa, että 19 §:stä poistetaan 2—4 momentit ja että 18 §:ään lisätään 19 §:n 4 momenttia vastaava uusi 4 momentti.

7 luvun 23 §. Pykälässä on asianomistajan nostaman kanteen muuttamiskieltoa koskeva säännös sekä säännöksen poikkeukset. Pykälän 2 momentin säännös syytteen muuttamisen osalta on saman sisältöinen kuin 5 luvun 17 (18) §:n 2 momentti.

Valiokunta viittaa edellä 5 luvun 17 (18) §:n 2 momentin kohdalla lausuttuun ja ehdottaa, että 7 luvun 23 §:n 2 momentista poistetaan viimeinen lause.

8 luku. Asianosaisista

8 luvun 1 §. Pykälässä on säännökset siitä, milloin asianosainen määrätään saapumaan oikeuteen sakon uhalla.

Valiokunta katsoo, että 5 luvun 16 §:ään ehdotettu säännös siitä, että kutsussa on mainittava, voidaanko asia ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta vai onko vastaajan saavuttava henkilökohtaisesti, kuuluu asiasisältönsä puolesta 8 luvun 1 §:ään. Valiokunta ehdottaa, että tätä koskeva säännös lisätään 8 luvun 1 §:ään uudeksi 4 momentiksi.

8 luvun 2 §. Pykälän 1 momentin mukaan 1 §:ssä säädetty koskee soveltuvin osin asianomistajaa silloinkin, kun hän ei esiinny asianosaisena, sekä hänen ja asianosaisten laillista edustajaa.

Säännös tarkoittaa sitä, että asianomistaja ja hänen laillinen edustajansa voidaan asian selvittämiseksi kutsua tuomioistuimeen henkilökohdaisesti saapumaan silloinkin, kun asianomista-

jalla ei ole asiassa korvaus- eikä rangaistusvaatimuksia. Myös muun asianosaisen laillinen edustaja voidaan kutsua henkilökohtaisesti oikeuteen.

Valiokunta on säännöksen lukemisen helpottamiseksi lisännyt 1 momenttiin siitä puuttuvan pilkun.

8 luvun 5 §. Pykälässä on säännökset siitä, miten tuomioistuimen on meneteltävä, jos vastaaja ei noudata hänelle annettua määräystä saapua sakon uhalla tuomioistuimeen.

Valiokunta katsoo, että säännös, jonka mukaan tuomioistuin voi silloin kun on ilmeistä, ettei vastaaja noudata kutsua, määrätä vastaajan tuotavaksi jo ensimmäiseen käsittelyyn, sopii luontevimmin tähän pykälään. Valiokunta on edellä ehdottanut säännöksen poistamista 5 luvun 16 §:stä ja 7 luvun 19 §:stä.

Valiokunta ehdottaa, että 5 §:ään lisätään aikaisempia ehdotuksia täsmällisempi uusi 2 momentti. Sen mukaan silloin, kun vastaajan on saavuttava henkilökohtaisesti tuomioistuimeen ja hänen käyttäytymisensä perusteella on aihetta olettaa, ettei hän noudata määräystä, tuomioistuin voi määrätä hänet tuotavaksi istuntoon.

9 luku. Oikeudenkäyntikuluista

Yleistä. Lakivaliokunta on hallituksen kertomuksesta vuodelta 1995 perustuslakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa (LaVL 2/1997 vp) edellyttänyt, että hallitus ryhtyy kiireesti toimenpiteisiin oikeudenkäymiskaaren 21 luvun oikeudenkäyntikulusäännösten epäkohtien korjaamiseksi.

Eri tutkimuksissa todetut epäkohdat näyttävät kohdistuvan erityisesti riita-asiaiden oikeudenkäyntikulusäännöksiin. Kun 9 luvun säännöksissä nimenomaisesti viitataan eräisiin riita-asiaiden oikeudenkäyntikulusäännöksiin, valiokunta kiinnittää asiaan huomiota tässäkin yhteydessä.

11 luku. Tuomioistuimen ratkaisusta

11 luvun 3 §. Pykälän mukaan tuomioistuin saa tuomita vain siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu tai josta tuomioistuin voi omasta aloitteestaan lain mukaan määrätä rangaistuksen. Tuomioistuin ei kuitenkaan ole sidottu rikosnimikkeeseen eikä lain kohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu.

Asiantuntijalausunnoissa pykälää on arvosteltu huomautuksin, etteivät säännös ja sen perustelut poista asiassa nykyisin esiintyviä tulkintaongelmia.

Valiokunta viittaa edellä yleisperusteluissa syytteen muuttamisesta ja syytesidonnaisuudesta esitettyyn sekä yksityiskohtaisissa perusteluissa ehdotettuihin 5 luvun 17 (18) §:n 2 momentin ja 7 luvun 23 §:n 2 momentin muutoksiin. Näiden muutosten jälkeen 11 luvun 3 §:ää ei valiokunnan mielestä ole enää tarpeen muuttaa.

11 luvun 4 §. Pykälässä on säännökset tuomion perustelemisesta.

Valiokunta ehdottaa, että pykälään siirretään uudeksi 2 momentiksi oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:ssä oleva, asiallisesti rikosoikeudenkäyntilakiin kuuluva säännös siitä, että tuomio rikosasiassa on joko syyppäksi tuomitseva tai vapauttava.

11 luvun 5 §. Pykälässä on säännös mahdollisuudesta antaa osatuomio rikosasiassa. Pykälä on siirretty oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 7 b §:stä tähän kohtaan.

Oikeudenkäymiskaaren sanottuun pykälään on vuonna 1995 lisätty yhteisösakon tuomitsemisen edellytyksiä koskeva 2 momentti. Se on jäänyt hallituksen esityksen viimeistelyvaiheessa havaitsematta. Kun säännös edelleen on tarpeen, valiokunta ehdottaa, että tämä 2 momentti lisätään pykälään.

11 luvun 6 §. Pykälässä on säännökset siitä, mitä tietoja rikosasian tuomion tulee sisältää.

Valiokunta on edellä yleisperusteluissa katsonut, että tuomioiden rakennetta on selkeytettävä mm. niin, että tuomio alkaa asian käsittelytiedoilla. Tätä varten valiokunta ehdottaa, että pykälän 1 momenttiin lisätään uusi 4 kohta, jonka mukaan tuomiossa on oltava luettelo todistus-tarkoituksessa kuulluista henkilöistä ja muista esitetyistä todisteista. Samalla 3 kohtaa on sannonnallisesti jätettävä voimaan.

Lisäksi valiokunta ehdottaa, että 1 momentin 7 (6) kohta muutetaan samasanaiseksi kuin vastaava kohta riita-asiaiden tuomiota koskevassa säännöksessä (OK 24:18). Sen mukaan tuomiossa on mainittava sovellettujen lainkohtien lisäksi sovelletut oikeusohjeet.

11 luvun 7 §. Pykälässä on säännökset päätösneuvottelun pitämisestä, tuomion julistamisesta ja ns. kansliatuomion antamisesta.

Asiantuntijalausunnoissa on katsottu, että kahden viikon määräaika kansliatuomion antamiseen on suurimmissa rikosasioissa riittämätön. Lausuntojen mukaan pykälän pitäisi olla saman sisältöinen kuin riita-asioiden kansliatuomiota koskeva vastaava säännös (OK 24:19,2).

Hallituksen esityksen perusteluissa rikosprosessin määräaikojen ehdottomuutta riita-asioi-

den määrääkoihin verrattuna perustellaan sillä, että rikosasioissa on asianosaisten kannalta vielä tärkeämpää kuin riita-asioissa saada tietoonsa mahdollisimman pian se, miten tuomioistuin on ratkaissut asian.

Valiokunta ei yhdy hallituksen esityksen perusteluihin. Ratkaisevaa on jutun laajuus ja vaikeus sekä tuomion laatimisen vaatima aika. Valiokunta ehdottaa pykälän 2 momentin muuttamista niin, että kansliatuomion antamisen määräajat ovat rikos- ja riitaprosessissa yhdenmukaisia.

13 luku. Voimaantulo

13 luvun 1 §. Pykälään sisältyy tavanmukainen avoin voimaantulosäännös.

Hallituksen esityksen perusteluiden lähtökohdana on, että hallitus antaa erikseen esityksen rikosprosessilainsäädännön siirtymäsäännöksiä. Nytemmin katsotaan, ettei erillistä laajaa esitystä tarvita. Tarvittavat siirtymäsäännökset voidaan sisällyttää lakiin tässä yhteydessä.

Valiokunta ehdottaa, että pykälän 2 momentiksi lisätään säännös, jonka mukaan lain voimaan tullessa tuomioistuimissa vireillä olevat rikosasiat käsitellään noudattaen lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Tällöin ne asiat, jotka ovat tulleet vireille haasteen tiedoksiannolla tai tekemällä vangitsemisvaatimus istunnossa saapuvilla olevaa vastaajaa vastaan, käsitellään lainvoimaiseen ratkaisuun asti kaikissa oikeusasteissa jo aloitettua aikaisemman lain mukaista menettelyä noudattaen.

Lisäksi valiokunta ehdottaa, että pykälään otetaan uusi 3 momentti, jonka mukaan tuomioistuimen käsiteltävänä olevat asiat, jotka eivät ole vireillä, tulevat vireille lain voimaan tullessa. Säännös koskee ns. tuomioistuimen UIV-asioita, jotka on jätetty uuden ilmoituksen varaan siten, että odotellaan vastaajan haastamista asiassa, jossa muita vastaajia vastaan nostetut syytteet on jo käsitelty. Nämä asiat eivät vanhojen säännösten mukaan ole vireillä. Uuden momentin mukaan ne tulevat vireille vastaavalla tavalla kuin asiat, joista säädettiin riita-asiaain menettelyuudistuksen voimaantulon yhteydessä alioikeusuudistuksen siirtymäsäännöksistä annetun lain 4 §:ssä. Ilman tätä säännöstä tuomioistuihin jäisi kiertämään asioita, jotka eivät minkään lain mukaan olisi vireillä. Näiden UIV-juttujen tultua vireille on kunkin asian syytekirjelmä 5 luvun 5 §:n säännösten nojalla tarvittaessa täydennettävä uuden lain mukaiseksi haastehakemukseksi.

2. Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta

6 luku. Riita-asian pääkäsitely

6 luvun 5 § (uusi). Pykälän 3 momentissa on säännös siitä, että laajassa ja vaikeassa asiassa pääkäsitely voidaan keskeyttää enintään kolmeksi arkipäiväksi loppulausunnon esittämiseen valmistautumista varten.

Valiokuntakäsittelyssä on havaittu, että oikeudenkäymiskaaressa käytetään kahta eri sanontaa: ”laajassa ja vaikeassa asiassa” ja ”laajassa tai vaikeassa asiassa”. Tarkoituksena on, että säännöstä voidaan soveltaa niin laajassa asiassa, vaikeassa asiassa kuin laajassa ja vaikeassa asiassa. Jotta nämä eri säännökset olisivat keskenään saman sisältöisiä, valiokunta ehdottaa 3 momentin tarkistamista.

11 luku. Tiedoksiannosta oikeudenkäynnissä

11 luvun 4 §. Pykälään ehdotettu muutos ei ole kielellisesti onnistunut. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa pykälän kieliasun korjaamista.

12 luku. Asianosaisista

Väliotsikko ”Täydentävät säännökset”. Valiokunta on poistanut väliotsikon, jota ei ole tarkoitettu muuttua ja joka on väärässä paikassa virheellisessä muodossa.

12 luvun 33 §. Pykälässä on noutoa koskeva säännös. Voimassa olevan lain mukaan tuomioistuimeen tuotavaksi määrätty saadaan ottaa säilöön aikaisintaan edellisenä päivänä ennen kuljetuksen aloittamista. Vapaudenmenetys kuljetusaikoihin ei saa kestää kolmea päivää kauemmin. Pykälää ehdotetaan nyt väljennettäväksi niin, että tuotavaksi määrätty voidaan erityisesti syystä ottaa säilöön aikaisemminkin kuin kuljetusta edeltävänä päivänä, mutta vapaudenmenetys kuljetusaikoihin ei saa kestää yli kolmea päivää.

Useat asiantuntijat ovat pitäneet säännöstä epätarkoituksenmukaisena.

Säännöstä valmisteltaessa ei ole kiinnitetty huomiota siihen, että sekä oikeuskansleri että eduskunnan oikeusasiamies ovat jo nykyisessä prosessissa pitäneet syytetyn noutoaikaa koskevaa säännöstä tulkinnanvaraisena ja liian lyhyenä ja että noudon käyttöala muuttuu uudessa rikosprosessissa nykyisestä. Noutoa tullaan vastedes käyttämään pääosin vakavamista rikoksista syytettyihin, koska syytetty voidaan poissaolosta huolimatta tuomita lievistä rikoksista enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistukseen ja syytetyn suostumuksella

jopa kuuden kuukauden vankeusrangaistukseen.

Valiokunta katsoo, että säännös on kirjoitettava uudelleen siten, että säännökset eriytetään vastaajan sekä muun asianosaisen ja kuultavan osalta.

Valiokunta ehdottaa, että pykälä rakennetaan seuraavasti:

— Tuomioistuimeen tuotavaksi määrätty rikosasian vastaaja saadaan ottaa säilöön (1 mom.),

— tuomioistuimeen tuotavaksi määrätty muu asianosainen tai kuultava saadaan ottaa säilöön aikaisintaan kuljetuksen aloittamista edeltävänä päivänä (2 mom.) ja

— vapaudenmenetys saa kuljetusaikoinen kestää enintään kolme päivää (3 mom.).

15 luku. Oikeudenkäyntiasiamiehestä

15 luvun 4 § (uusi). Asianajaja ja yleinen oikeusavustaja on vapautettu velvollisuudesta esittää päämiehensä valtakirja. Valiokunta ehdottaa, että säännös laajennetaan tässä yhteydessä koskemaan myös syyttäjää, joka ajaa asianomistajan korvausvaatimusta.

17 luku. Todistelusta

17 luvun 11 §. Pykälään sisältyy kielto käyttää esitutkintapöytäkirjaa todisteena. Useissa asianantajien lausunnoissa on ilmennyt epätietoisuus siitä, miten 11 §:n 2 momenttia sovelletaan suhteessa saman luvun 32 §:n 2 momentin säännöksiin, jota ei tässä yhteydessä ole ehdotettu muutettavaksi.

Mainitut säännökset koskevat eri tilanteita. 17 luvun 11 §:n 2 momentissa on kysymys siitä, mikä on todistusaineisto silloin, kun todistajaa ei voida kuulla pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella esimerkiksi sen vuoksi, että todistaja on kuollut tai on vakavasti sairas. Pykälä voi tulla sovellettavaksi myös silloin, kun todistaja on pitkään tavoittamattomissa, vaikkapa ulkomailla, jos se asian laadun ja todistajan lausuman todistusarvon huomioon ottaen nähdään sopivaksi. Luvun 32 §:n 2 momentissa on taas kysymys tilanteesta, jossa tuomioistuimessa kuultava todistaja poikkeaa siitä, mitä hän on kertonut esitutkinnassa, tai kun todistaja selittää, ettei hän voi tai ei halua lausua mitään asiassa.

24 luku. Tuomioistuimen ratkaisu

24 luvun 1 § (uusi). Rikosoikeudenkäyntilain 11 luvun 1 §:ssä on säännös siitä, että pääasian ratkaisu rikosasiassa on tuomio ja tuomioistui-

men muu ratkaisu on päätös. Tuon pykälän perusteluissa todetaan, että ehdotuksen johdosta myös oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 1 §:ää ehdotetaan tarkistettavaksi. Tämä muutosehdotus kuitenkin puuttuu lakiehdotuksesta. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa, että oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 1 §:ää muutetaan tässä yhteydessä niin, että säännös jää vain riita-asioita koskevak-

24 luvun 3 § (uusi). Valiokunta on edellä ehdottanut pykälän 3 momentin säännöksen siirtämistä rikosoikeudenkäyntilain 11 luvun 4 §:ään. Sen vuoksi säännös on oikeudenkäymiskaaresta kumottava. Valiokunta tekee tätä koskevan ehdotuksen johtolauseen kumottavien säännösten luetteloa täydentämällä.

24 luvun 18 § (uusi). Pykälässä on säännökset tuomion sisällöstä.

Valiokunta on edellä ehdottanut muutettavaksi rikosoikeudenkäyntilain tuomion sisältöä koskevaa 11 luvun 6 §:ää. Valiokunta ehdottaa, että vastaava muutos tehdään riita-asia-asiain tuomion sisältöä koskeviin säännöksiin.

30 luku. Muutoksenhaku hovioikeudesta korkeimpaan oikeuteen

30 luvun 21 § (uusi). Pykälä koskee asianosaisten kutsumista suulliseen käsittelyyn, ja siinä on viittaussäännös oikeudenkäymiskaaren 12 ja 16 lukuun.

Valiokuntakäsittelyn aikana on havaittu, että oikeudenkäymiskaaren 16 luvun sijasta olisi viitattava oikeudenkäyntimenettelystä rikosasioissa annetun lain 8 lukuun. Valiokunta ehdottaa, että tämä välttämätön lakitekkinen tarkistus tehdään tässä yhteydessä.

Voimaantulosäännös. Lakiehdotuksessa on tavanomainen voimaantulosäännös.

Valiokunta ehdottaa, että voimaantulosäännöstä täydennetään siirtymäsäännöksellä, jonka mukaan jo vireillä olevat asiat käsitellään aikaisemmin voimassa olleiden sääntöjen mukaan ja uudet asiat uusien säännösten mukaan.

Johtolause. Valiokunnan ehdottamista muutoksista seuraa, että johtolauseetta on tarkistettava. Samalla valiokunta ehdottaa muidenkin havaittujen virheiden korjaamista.

3. Laki rikoslain voimaantamisesta annetun asetuksen muuttamisesta

Johtolause. Lain 15 a §:ää, joka ehdotetaan kumottavaksi lakiehdotuksessa, on muutettu joulukuussa 1996 annetulla lailla (1059/96).

Tämä on mainittava johtolauseessa, joten valio-kunta on lisännyt tämän tiedon.

4. Laki esitutkintalain muuttamisesta

4 a §. Lakiin lisättäväksi ehdotetun uuden pykälän mukaan syyttäjä voisi määrätä esitutkin-nan keskeytettäväksi tietyin edellytyksin.

Asiantuntijalausunnoissa ehdotusta on vas-tustettu, koska se sekoittaa tutkinnanjohtajan ja syyttäjän välisen vastuunjaon.

Ehdotus perustuu siihen, että esitutkinta on syyttäjän syyteharkinnan valmistelua. Jos syyt-täjä tietää, että hän ei tule jostain teosta syyttä-mään, esitutkinta olisi tarpeeton. Monimutkai-sissa asioissa olisi suotavaa, että syyttäjä ottaisi vastuun siitä, mihin osaan tekokokonaisuutta tutkinta käytettävissä olevien voimavarojen ja tutkinnalla saadun hyödyn kannalta kannattaa kohdentaa.

Valiokunta katsoo, että tavoiteltu lopputulos saavutetaan parhaiten syyttäjän ja esitutkinnan-johtajan hyvällä yhteistyöllä. Pykälätasolla va-liokunta ei pidä mahdollisena, että syyttäjällä, joka on yksinäisviranomainen, olisi ehdoton oma-aloitteinen oikeus estää rikostutkinta, joka kohdistuu esimerkiksi yhteiskunnallisesti mer-kittävässä asemassa olevaan henkilöön. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa pykälän muuttamis-ta niin, että syyttäjän keskeyttämismääräys edel-lyttää tutkinnanjohtajan esitystä.

15 §. Pykäläehdotuksen 1 momentin mukaan poliisin on aikaisempaa huomattavasti useam-min ilmoitettava tutkittavaksi tulleista rikoksista syyttäjälle. Ilmoitusta ei kuitenkaan tarvitse teh-dä yksinkertaisissa asioissa.

Valiokunta ehdottaa pykälän kieliasun sel-keyttämistä.

Väliotsikko "Esitutkinnan päättäminen". La-kien kirjoittamisessa noudatetun tekniikan mu-kaisesti laissa 42 §:n edellä oleva väliotsikko "Esitutkinnan päättäminen" on mainittava laki-ehdotuksessa. Valiokunta on lisännyt puuttuvan väliotsikon.

42 §. Voimassa oleva pykälä koskee loppulaus-unnon hankkimista esitutkinnassa. Sen mukaan asianomistajalle ja rikoksesta epäillylle on varat-tava tilaisuus esittää lausuntonsa esitutkintavi-ranomaiselle esitutkinnassa kertyneestä aineis-tosta, jos se on omiaan jouduttamaan tai helpot-tamaan asian käsittelyä tuomioistuimessa.

Lakiehdotuksessa pykälää ehdotetaan muu-tettavaksi siten, että alkuuperäinen pykälä muo-dostaa 1 momentin ja pykälään lisätään uusi 2

momentti. Pykälän 1 momentin mukaan tilai-suus loppulausunnon antamiseen olisi annettava epäillylle ja sellaiselle asianomistajalle, jolla on jutussa vaatimuksia, jollei asian kiireellisyys tätä estä. Uuden 2 momentin mukaan syyttäjä voi ennen syyteratkaisun tekemistä kutsua rikokses-ta epäillyn ja hänen avustajansa suulliseen neu-votteluun, jos se on eduksi syyteratkaisun teke-miselle tai asian käsittelylle tuomioistuimessa.

Valiokunta katsoo, ettei myönnettyssä asiassa ole välttämättä tarvetta varata tilaisuutta loppu-lausunnon antamiseen, vaikka asia ei olisi kiireel-linen. Sen vuoksi valiokunta pitää voimassa ole-van säännöksen muuttamista tarpeettomana ja ehdottaa, että pykälän 1 momentti poistetaan ehdotuksesta.

Valiokunta ehdottaa 2 momentin muuttamis-ta tasapuolisuuden takaamiseksi niin, että syyt-täjä voi kutsua kaikki asianosaiset neuvotteluun, jos se on tarpeen. Asianomistajaa ei muutoksesta huolimatta luonnollisestikaan tarvitse kutsua neuvotteluun silloin, kun hänellä ei ole asiassa vaatimuksia tai hän on jo antanut asiansa ajami-sen syyttäjän tehtäväksi.

5. Laki pakkokeinolain muuttamisesta

1 luku. Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangit-seminen

1 luvun 26 §. Pykälä koskee tuomitun vangit-semista. Pykälään ehdotetaan tehtäväksi tekni-nen muutos siksi, ettei asianomistajalla enää olisi oikeutta vaatia rikosasian vastaajaa vangitta-vaiksi.

Hallituksen esityksen antamisvaiheessa on jäänyt huomaamatta, että 26 §:ää on muutettu vuonna 1995 annetulla lailla 213/1995. Kun py-kälä on nyt voimassa olevassa muodossaan asianmukainen, valiokunta ehdottaa pykälän poistamista lakiehdotuksesta.

3 luku. Turvaamistoimi

Päällekkäisen sääntelyn välttämiseksi 3 luvun säännöksiä ehdotetaan muutettaviksi siten, että siinä ja oikeudenkäymiskaaren turvaamistoimia koskevassa 7 luvussa säännellyt menettelyt saa-tettaisiin yhteneviksi. Samalla luvun otsikkokin muutettaisiin.

Valiokuntakäsittelyssä ehdotetut muutokset on kuitenkin todettu epätarkoituksenmukaisiksi, koska ne heikentäisivät asianomistajan oi-keuksien turvaamista. Lisäksi on todettu, että pakkokeinolain 3 luvun säännökset ovat käytän-nössä toimineet hyvin, eikä niiden ja oikeuden-

käymiskaaren 7 luvun säännösten välillä ole havaittu erityistä lakisystemaattista harmonisointitarvetta.

Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa 3 lukuun ehdotettujen muutosten hylkäämistä, mikä toutetaan poistamalla ne lakiehdotuksesta. Sen sijaan valiokunta ehdottaa 3 luvun 2 §:n 2 momentin muuttamista niin, että esitutkinnassa tutkinnanjohtaja tai syyttäjä voi hakea takavarikkoa myös asianomistajan korvausvaatimuksen turvaamiseksi.

Luvun otsikkoa ei siten myöskään muuteta, vaan se jää ennalleen.

Johtolause. Valiokunnan ehdottamista muutoksista seuraa, että lakiehdotuksen johtolausetta on muutettava.

7. Laki sotilasoikeudenkäyntilain 4 §:n muuttamisesta

Johtolause. Lain 4 §:ää on muutettu hallituksen esityksen antamisen jälkeen lailla 212/1997. Valiokunta on tämän vuoksi tarkistanut johtolausetta.

8. Laki ulosottolain 3 luvun 23 §:n muuttamisesta

3 luvun 23 §. Pykälä koskee käräjäoikeuden tuomion täytäntöönpanoa. Pykälän 3 momentti ehdotetaan kumottavaksi.

Kumoamisehdotusta ei ole esityksessä perusteltu. Nytemmin on todettu, että 3 momenttiin sisältyvä säännös, jota on vielä hallituksen esityksen antamisen jälkeen muutettu lailla 792/1996, on edelleen tarpeen niitä tapauksia varten, joissa ulosotto peruste on jokin muu kuin riita- tai rikosasiassa annettu tuomio, esimerkiksi hallintoviranomaisen päätös.

Valiokunta ehdottaa pykälän muuttamista kokonaisuudessaan niin, että hallituksen esityksen 1 §:ssä ehdotettu muutos ja lailla 792/1996 tehdyt muutokset saadaan sovitetuiksi yhteen.

Johtolause. Valiokunnan ehdottamasta muutoksesta seuraa, että myös johtolausetta on tarkistettava.

10. Laki rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 6 §:n muuttamisesta

8 § (*uusi*). Eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota siihen, että hallituksen esityksessä ei ehdoteta rangaistusmääräysmenette-

lylain muuttamista niin, että syytetty olisi erikseen haastettava oikeudenkäyntiin silloin, kun tämä on säädetyllä tavalla ilmoittanut vastustavansa rangaistusvaatimusta, vaikka tällaista muutosta on jo aikaisemmin pidetty tarpeellisena (mm. LaVM 12/1993 vp).

Valiokunta ehdottaa, että tässä yhteydessä lain 8 § muutetaan oikeusasiamiehen huomautuksessa esitetyn mukaiseksi.

Lain nimike ja johtolause. Valiokunnan ehdottaman uuden pykälän johdosta lain johtolausetta ja lain nimikettä on tarkistettava.

13. Laki maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain 17 §:n muuttamisesta (*uusi lakiehdotus*)

Valiokuntakäsittelyn aikana on havaittu, että maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain 17 §:n 2 momentissa viitataan oikeudenkäymiskaaren kumottaviksi ehdotettaviin pykäliin.

Valiokunta ehdottaa, että pykälä saatetaan ajan tasalle siten, että momentissa viitataan rikosoikeudenkäyntilain asianomaisiin kohtiin ja tätä varten hyväksytään uusi lakiehdotus maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain 17 §:n muuttamisesta.

Lakialoitteet

Lakivaliokunta on käsitellyt lakialoitteisiin 44/1995 vp ja 7/1996 vp sisältyviä ehdotuksia syytteestä vapautetun oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta ja julkisen puolustuksen järjestämisestä laajasti ja, kuten edeltä ilmenee, päätenyt ehdottamaan kummastakin asiasta lausuman hyväksymistä. Valiokunnan kannasta seuraa, että lakiehdotukset on hylättävä.

Päätösehdotukset

Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että 6., 9. ja 11. lakiehdotus hyväksytään muuttamattomana,

että 1.—5., 7., 8., 10. ja 12. lakiehdotus hyväksytään muutettuna (Valiokunnan muutosehdotukset),

että hyväksytään uusi 13. lakiehdotus (Valiokunnan uusi lakiehdotus) ja

että lakialoitteet 44/1995 vp ja 7/1996 vp hylätään.

Valiokunnan muutosehdotukset

1. Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Syyteoikeudesta

Yleissäännös

1 §
(Kuten HE)

Virallisen syyttäjän syyteoikeudesta

2 ja 3 §
(Kuten HE)

4 §

(1 mom. kuten HE)

Oikeus tehdä syyttämispyyntö on vajaavaltaisella yksin, jos rikos on kohdistunut omaisuuteen, jota hän saa vallita, tai jos se koskee oikeus-
tointa, jonka tekemiseen hänellä on kelpoisuus. Mainittu oikeus on vajaavaltaisella yksin myös silloin, kun rikos on kohdistunut vajaavaltaisen henkilöön, joka on täyttänyt 18 vuotta ja kykenee ilmeisesti ymmärtämään asian merkityksen.
(3 mom. kuten HE)

5—7 §
(Kuten HE)

8 §

Jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, virallinen syyttäjä saa sen lisäksi, mitä 7 §:ssä säädetään, jättää syytteen nostamatta, milloin:

(1 kohta kuten HE)

2) rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä tai aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään.

9 §

Päätös syyttämättä jättämisestä on tehtävä ja annettava tiedoksi syyttämättä jätetylle ja asianomistajalle niin hyvissä ajoin, että asianomistajalle jää riittävästi aikaa 14 §:ssä tarkoitetun syytteen valmisteluun ja nostamiseen. Tiedoksianto on toimitettava postitse tai noudattaen, mitä oikeudenkäymiskaaren 11 luvussa säädetään.
(2 mom. kuten HE)

10—13 §
(Kuten HE)

Asianomistajan syyteoikeudesta

14 §

Asianomistaja saa itse nostaa syytteen rikoksesta vain, jos virallinen syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta. Asianomistajan oikeudesta nostaa syyte virkarikoksesta säädetään hallitusmuodon 93 §:n 2 momentissa.
(2 ja 3 mom. kuten HE)

15 ja 16 §
(Kuten HE)

17 §

Jos joku on rikoksen johdosta saanut surmansa, hänen leskellään ja lapsillaan on oikeus käyttää asianomistajan syyteoikeutta. Mikäli surmansa saaneella ei ole leskeä eikä lapsia, on hänen vanhemmillaan ja sisaruksillaan oikeus käyttää syyteoikeutta. Surmansa saaneen vanhemmilla ja sisaruksilla on oikeus käyttää syyteoikeutta myös siinä tapauksessa, että joku tai jotkut niistä, joilla on ensisijainen oikeus käyttää asianomistajan syyteoikeutta, on epäiltyinä kyseisestä rikoksesta.
(2 mom. kuten HE)

2 luku

Asianomistajan avustamisesta

1—3 §
(Kuten HE)

4 §

Oikeudenkäyntiavustajan saamista koskevan pyynnön käsittelystä ja avustajan tehtävästään vapauttamisesta on soveltuvin osin voimassa, mitä maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain 4 ja 14 §:ssä säädetään.
(2 ja 3 mom. poist.)

5 §
(Poist.)

5—7 (6—8) §
(Kuten HE)

8 (9) §

Asianomistajan avustajasta on lisäksi soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäyntiasiamiehstä ja -avustajasta (*poist.*) säädetään oikeudenkäymiskaaren 15 luvussa ja maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetussa laissa.

9 ja 10 (10 ja 11) §
(Kuten HE)

3 luku

Yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta

1—8 §
(Kuten HE)

9 §

Asianomistajan pyynnöstä virallisen syyttäjän on vireille panemansa syyteasian yhteydessä ajettava rikokseen perustuvaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta rikosasian vastaajaa vastaan, jos se voi tapahtua ilman olennaista haittaa eikä vaatimus ole ilmeisen perusteeton. Jos syyttäjä ei ota ajaakseen asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta, hänen on ilmoitettava siitä asianomistajalle noudattaen, mitä 1 luvun 9 §:n 1 momentissa säädetään.

(2 mom. kuten HE)

Hakiessaan muutosta syytteeseen annettuun ratkaisuun syyttäjän on 1 momentissa säädetyn edellytyksin haettava muutosta myös asianomistajan korvausvaatimukseen annettuun ratkaisuun, jos se on riippunut syyteasian ratkaisusta. (Uusi 3 mom.)

10 §

Jos asianomistaja tai joku muu, jolla on siihen oikeus, on esitutkinnassa tai muutoin syyttäjälle ilmoittanut haluavansa itse esittää haastehakemuksessa tarkoitettu rikoksesta johtuvan yksityisoikeudellisen vaatimuksensa tai jos syyttäjä on ilmoittanut, että hän ei asianomistajan pyynnöstä huolimatta aja asianomistajan vaatimusta, asianomistajalle ja muulle pykälässä tarkoitettulle henkilölle on varattava tilaisuus määräajassa toimittaa tuomioistuimeen vaatimuksensa ja sen perusteet kirjallisena uhalla, että vaatimus voidaan muuten jättää tutkimatta rikosasian yhteydessä.

(2 mom. kuten HE)

11 §
(Kuten HE)

4 luku

Laillisesta tuomioistuimesta

1—14 §
(Kuten HE)

5 luku

Syytteen vireillepanosta

Haastehakemus

1 ja 2 §
(Kuten HE)

3 §

(1 mom. kuten HE)

Haastehakemuksessa on lisäksi ilmoitettava tuomioistuimen ja asianosaisten nimet sekä heidän laillisen edustajansa tai asiamiehensä taikka avustajansa yhteystiedot. Tuomioistuimelle on myös soveltuvalle tavalla ilmoitettava asianosaisen sekä todistajan tai muun kuultavan yhteystiedot.

(3 ja 4 mom. kuten HE)

4 §
(Kuten HE)

Haastehakemuksen täydentäminen

5 §
(Kuten HE)

Asian jättäminen tutkimatta haastetta antamatta

6 §
(Kuten HE)

Esitutkinnan täydentäminen

7 §
(Kuten HE)

Tuomioistuimen antama haaste ja asian muu valmistelu

8 §
(1 ja 2 mom. kuten HE)

Haastaminen voidaan erityisestä syystä toimit-

taa myös niin, että vastaajalle annetaan tiedoksi ainoastaan haaste ja ilmoitetaan sen perusteena olevasta haastehakemuksesta 3 §:n 1 momentin 3—5 kohdassa tarkoitetut seikat. Haastehakemus ja 3 luvun 10 §:ssä tarkoitettu vaatimus on tällöin viipymättä lähetettävä vastaajalle postitse niin hyvissä ajoin, että hänellä on riittävästi aikaa valmistella puolustustaan ennen asian käsittelyä oikeudessa. (Uusi 3 mom.)

9 §

Haasteessa vastaajaa kehoitetaan vastaamaan häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin kirjallisesti tuomioistuimen määräämässä ajassa tai suullisesti istunnossa. Haasteessa vastaajaa kehoitetaan:

1) ilmoittamaan kantansa häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin;

2) ilmoittamaan kantansa perustelut, jos hän kiistää syytteen tai muut vaatimukset;

3) ilmoittamaan todisteet, jotka hän aikoo esittää, ja mitä hän kullakin todisteella aikoo näytää toteen, (poist.) jollei vastaajan tunnustuksen tai muiden seikkojen perusteella voida olettaa, ettei todistelua tarvita; ja

4) toimittamaan tuomioistuimelle ne kirjalliset todisteet, joihin hän vetoaa.

(2 mom. kuten HE)

Vaatimuksiin vastatessaan vastaajan on lisäksi soveltuvalle tavalla ilmoitettava tuomioistuimelle niiden todistajien yhteystiedot, joita hän aikoo kuulustuttaa. (Uusi 3 mom.)

(4 mom. kuten HE:n 3 mom.)

Väliotsikko

(Poist.)

10 §

Asiassa on toimitettava suullinen valmistelu, jos pääkäsittelyn keskittämisen turvaaminen sitä erityisestä syystä edellyttää.

Tuomioistuin voi kehottaa asianosaista toimittamaan ennen suullisen valmistelun istuntoa tai istuntojen välisenä aikana tuomioistuimeen kirjallisen lausuman, jos tuomioistuin katsoo sen aiheelliseksi. Tällöin tuomioistuimen on määrättävä, mistä kysymyksistä asianosaisten on lausuttava. (Uusi 2 mom.)

(3 ja 4 mom. kuten HE:n 2 ja 3 mom.)

11 §

(Kuten HE)

Asian siirtäminen pääkäsittelyyn

12 §

(Kuten HE)

13 §

(1 mom. kuten HE)

Jos 7 tai 11 §:ssä tarkoitettu toimenpide, syytteiden käsitteleminen yhdessä tai muu tärkeä syy (poist.) vaatii, 1 momentissa tarkoitettu määräaika voidaan määrätä kahta viikkoa pidemmäksi.

14 §

(Kuten HE)

15 §

Syyttäjä ja asianomistaja, jonka vaatimuksia syyttäjä ei aja, ja vastaaja sekä (poist.) 2 luvun nojalla määrätty oikeudenkäyntiavustaja ja tukihenkilö on kutsuttava istuntoon.

(2 ja 3 mom. kuten HE)

16 §

(Poist.)

16 (17) §

(Kuten HE)

Syytteen muuttaminen

17 (18) §

(1 mom. kuten HE)

Syytteen muuttamisena ei pidetä sitä, että syyttäjä rajoittaa syytettään tai ilmoittaa toisen lainkohdan kuin haastehakemuksessa taikka vetoaa uuteen seikkaan syytteen tueksi (poist.).

Mitä edellä 1 ja 2 momentissa säädetään syyttestä, koskee myös asianomistajan sen käsittelyn yhteydessä esittämää rangaistusvaatimusta. Kantteen muuttamisesta asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelyssä säädetään 7 luvun 23 §:ssä. (Uusi 3 mom.)

Syytteiden käsitteleminen yhdessä

18 (19) §

Saman vastaajan tekemiä eri rikoksia tai eri vastaajien tekemää samaa rikosta koskevat syytteet käsitellään yhdessä, jollei niiden erikseen käsittelemistä pidetä soveliaampana. Sama koskee myös eri vastaajien tekemiä eri rikoksia, jos syytteiden yhteinen käsittely on eduksi asian selvittämiseksi.

Yhdessä käsiteltäviksi otetut eri syytteet saa-

daan myöhemmin erottaa (*poist.*), jos se on asian käsittelyn kannalta perusteltua.

Mitä 1 ja 2 momentissa säädetään syytteistä, sovelletaan myös oikeushenkilöä vastaan ajettavaan rangaistusvaatimukseen. (Uusi 3 mom.)

Syyttäjän antama haaste

19 (20) §
(Kuten HE)

6 luku

Pääkäsittelystä

1 §

Ennen pääkäsittelyn aloittamista tuomioistuimen on selvitettävä, voidaanko asia ottaa lopullisesti käsiteltäväksi. Tarvittaessa päätetään syytteiden erottamisesta 5 luvun 18 §:n mukaisesti niin, että pääkäsittely voidaan toimittaa yhtäjaksoisesti.

2—6 §
(Kuten HE)

7 §

Pääkäsittelyssä on seuraavassa järjestyksessä:
1) syyttäjän ja asianomistajan esitettävä vaatimuksensa ja lyhyesti niiden perusteet;

2) vastaajan ilmoitettava lyhyesti kantansa esitettyihin vaatimuksiin;

3) syyttäjän ja asianomistajan tarkemmin perusteltava kantansa;

4) vastaajalle varattava tilaisuus lausua vastapuolen perustelujen johdosta;

5) kuultava asianomistajaa ja vastaajaa todistelutarkoituksessa sekä otettava vastaan muu todistelu; sekä

6) asianosaisten esitettävä loppulausuntonsa ja siinä tarvittaessa käsityksensä vastaajan syyllisyydestä ja rikoksen seuraamuksesta.

(2 mom. kuten HE)

8 §

Tuomioistuin voi todistelun turvaamiseksi määrätä, (*poist.*) ettei asianomistaja, jolla ei ole asiassa vaatimuksia, saa olla saapuvilla asian käsittelyssä ennen kuin häntä kuullaan asian selvittämiseksi.

9 §

(1 ja 2 mom. kuten HE)

Laajassa tai vaikeassa asiassa pääkäsittely voidaan keskeyttää enintään kolmeksi arkipäiväksi

sen vuoksi, että asianosaiset voivat valmistautua 7 §:n 1 momentin 6 kohdassa tarkoitettun suullisen loppulausunnon esittämistä varten. (Uusi 3 mom.)

10 §

(1 ja 2 mom. kuten HE)

Kun pääkäsittely lykätään, samalla on määrättävä, milloin asian käsittelyä jatketaan, sekä ilmoitettava asianosaiselle, mikä seuraamus voi aiheutua siitä, että asianosainen ei saavu käsitte-lyyn. Jos pääkäsittelyä lykättäessä ei tiedetä jatkokäsittelyn ajankohtaa, tuomioistuimen on aikanaan ilmoitettava siitä asianosaisille ja kutsuttava käsitte-lyyn ne asianosaiset, joiden läsnäolo on tarpeen.

11—13 §
(Kuten HE)

7 luku

Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä

Haastehakemus

1 §
(Kuten HE)

2 §

(1 mom. kuten HE)

Haastehakemuksessa on lisäksi ilmoitettava tuomioistuimen ja asianosaisten nimet sekä heidän laillisen edustajansa tai asiamiehensä taikka avustajansa yhteystiedot. Tuomioistuimelle on myös soveltuvalta tavalla ilmoitettava asianosaisen sekä todistajan tai muun kuultavan yhteystiedot.

(3 mom. kuten HE)

3 §
(Kuten HE)

Haastehakemuksen täydentäminen

4 §
(Kuten HE)

Kanteen tutkimatta jättäminen ja asian ratkaiseminen haastetta antamatta

5 §
(Kuten HE)

Haaste ja asian muu valmistelu

6 §
(Kuten HE)

7 §

Haasteessa vastaajaa kehoitetaan vastaamaan häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin kirjallisesti tuomioistuimen määräämässä ajassa tai suullisesti istunnossa. Haasteessa vastaajaa kehoitetaan (*poist.*):

1) ilmoittamaan kantansa häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin;

2) ilmoittamaan kantansa perustelut, jos hän kiistää syytteen tai muut vaatimukset;

3) ilmoittamaan todisteet, jotka hän aikoo esittää, ja mitä hän kullakin todisteella aikoo näyttää toteen, (*poist.*) jollei vastaajan tunnus-
tuksen tai muiden seikkojen perusteella voida olettaa, ettei todistelua tarvita; ja

4) toimittamaan tuomioistuimelle ne kirjalliset todisteet, joihin hän vetoaa.

(2 mom. kuten HE)

Vaatimuksiin vastatessaan vastaajan on lisäksi soveltuvalla tavalla ilmoitettava tuomioistuimelle niiden todistajien yhteystiedot, joita hän aikoo kuulustuttaa. (Uusi 3 mom.)

(4 mom. kuten HE:n 3 mom.)

8 §
(Kuten HE)

Väliotsikko

(*Poist.*)

9 ja 10 §
(Kuten HE)

Valmistelua koskevat yleiset säännökset

11—17 §
(Kuten HE)

Asian siirtäminen pääkäsittelyyn

18 §
(1—3 mom. kuten HE)
Kutsun yhteydessä asianosaiselle on annettava

tiedoksi vastapuolen vastaus tai kirjallinen lausuma. (Uusi 4 mom.)

19 §
(1 mom. kuten HE)
(2 — 4 mom. *poist.*)

20 ja 21 §
(Kuten HE)

Pääkäsittely

22 §
(Kuten HE)

Kanteen muuttaminen

23 §
(1 mom. kuten HE)

Kanteen muuttamiseksi ei katsota sitä, että asianomistaja rajoittaa syytettään tai ilmoittaa toisen lainkohdan kuin kanteessa taikka vetoaa uuteen seikkaan kanteen tueksi (*poist.*).

8 luku**Asianosaisista****Asianosaisen läsnäolo**

1 §
(1—3 mom. kuten HE)

Jos asia voidaan ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta, siitä on kutsussa ilmoitettava. Samoin on ilmoitettava, onko vastaajan saavuttava henkilökohtaisesti. (Uusi 4 mom.)

2 §
Edellä 1 §:ssä säädetty koskee soveltuvien osin asianomistajaa silloinkin, kun hän ei esiinny asianosaisena, sekä hänen ja asianosaisen laillista edustajaa.

(2 mom. kuten HE)

3 §
(Kuten HE)

Asianosaisen poissaolo virallisen syyttäjän ajamassa rikosasiassa

4 §
(Kuten HE)

5 §

(1 mom. kuten HE)

Jos vastaajan on saavuttava henkilökohtaisesti tuomioistuimeen ja hänen käyttäytymisensä perusteella on aihetta olettaa, ettei hän noudata määräystä, tuomioistuin voi määrätä hänet tuotavaksi istuntoon. (Uusi 2 mom.)

6 §

(Kuten HE)

Asianosaisen poissaolo asianomistajan yksin ajamassa rikosasiassa

7—10 §

(Kuten HE)

Rikosasian tutkiminen ja ratkaiseminen vastaajan poissaolosta huolimatta

11—13 §

(Kuten HE)

Täydentäviä säännöksiä

14 ja 15 §

(Kuten HE)

9 luku

Oikeudenkäyntikuluista

1—11 §

(Kuten HE)

10 luku

Äänestämisestä

1—6 §

(Kuten HE)

11 luku

Tuomioistuimen ratkaisusta

1—3 §

(Kuten HE)

4 §

(1 mom. kuten HE)

Tuomio rikosasiassa on joko syylliseksi tuomitseva tai vapauttava. (Uusi 2 mom.)

5 §

(1 mom. kuten HE)

Vaatimusta oikeushenkilön tuomitsemisesta yhteisöosakkoon ei ilman erityistä syytä saa ratkaista ennen kuin vaatimuksen perustana olevaa rikosta koskeva syyte on ratkaistu. (Uusi 2 mom.)

6 §

Käräjäoikeuden tuomio laaditaan erilliseksi asiakirjaksi. Siinä on oltava:

1) tuomioistuimen nimi sekä tuomion antamispäivä;

2) asianosaisten nimet;

3) selostus asianosaisten vaatimuksista ja vastauksista *perusteineen*;

4) *luettelo todistelutarkoituksessa kuulluista henkilöistä ja muista esitetyistä todisteista*;

5) tuomiolauselmä;

6) tuomion perustelut;

7) sovelletut lainkohdat ja *oikeusohjeet*; sekä
8) asian ratkaisemiseen osallistuneiden jäsenten nimet ja ilmoitus siitä, onko tuomiosta äänestetty. *Jos tuomiosta on äänestetty, tuomioon on liitettävä eri mieltä olleiden jäsenten mielipiteet.*

(2 mom. kuten HE)

7 §

(1 mom. kuten HE)

Jos laajassa tai vaikeassa asiassa tuomioistuimen jäsenten neuvottelu tai tuomion laatiminen sitä (poist.) vaatii, tuomio saadaan antaa tuomioistuimen kansliassa (poist.) 14 päivän kuluessa pääkäsittelyn päättymispäivästä. Jos tuomiota ei voida erityisestä syystä antaa sanotussa määräajassa, se on annettava niin pian kuin mahdollista. Käsittelyn päättyessä saapuvilla oleville asianosaisille on ilmoitettava tuomion antamispäivä.

(3 mom. kuten HE)

8—14 §

(Kuten HE)

12 luku

Oikeudenkäymiskaaren säännösten soveltamisesta

1 §

(Kuten HE)

13 luku

Voimaantulo

1 §

(1 mom. kuten HE)

Lain voimaan tullessa tuomioistuimissa vireillä

olevat rikosasiat käsitellään noudattaen tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. (Uusi 2 mom.)

Tuomioistuimen käsiteltävänä oleva rikosasia, joka ei ole vireillä, tulee vireille lain voimaan tullessa. (Uusi 3 mom.)

2.

Laki

oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 8 §:n 2 momentti sekä 21, 22, 22 a—22 e, 23—25, 25 a ja 26 §, 11 luvun 1 ja 20 §:n edellä olevat väliotsikot sekä 20—24 §, 12 luvun 8 §, 24 §:n edellä oleva väliotsikko ja 24—27 §, 14 luvun 3, 7 a, 7 b, 8, 9 ja 11 §, 16 luvun 4—10 §, 17 luvun 26 §:n 2 momentti, 19 luku, 21 luvun 1 ja 17 §:n edellä olevat väliotsikot sekä 17, 18 ja 20 §, (poist.) 22 luvun 1 ja 2 §:n edellä olevat väliotsikot sekä 3 §:n 2 momentti sekä 24 luvun 3 §:n 3 momentti,

sellaisina kuin niistä ovat 10 luvun 8 §:n 2 momentti, 12 luvun 8 §, 14 luvun 8, 9 ja 11 § sekä 16 luvun 6 ja 8 § 14 päivänä tammikuuta 1972 annetussa laissa (21/72), 10 luvun 21, 22, 22 a—22 e ja 23 §, (poist.) sekä 16 luvun 10 § 19 päivänä huhtikuuta 1991 annetussa laissa (708/91), 10 luvun 25 § ja 14 luvun 3 § 12 päivänä elokuuta 1960 annetussa laissa (362/60), 10 luvun 25 a § 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetussa laissa (452/87), 11 luvun 1 ja 20 §:n edellä olevat väliotsikot sekä (poist.) 22—24 §, 16 luvun 9 § ja 17 luvun 26 §:n 2 momentti 22 päivänä heinäkuuta 1991 annetussa laissa (1056/91), 11 luvun 20 § muutettuna mainitulla 22 päivänä heinäkuuta 1991 annetulla lailla (1056/91) ja 21 päivänä huhtikuuta 1995 annetulla lailla (746/95), 11 luvun 21 § muutettuna mainitulla 22 päivänä heinäkuuta 1991 annetulla lailla (1056/91) ja 5 päivänä tammikuuta 1994 annetulla lailla (8/94), 12 luvun 24 §:n edellä oleva väliotsikko ja 24—27 § sekä 16 luvun 5 ja 7 § 22 päivänä heinäkuuta 1991 annetussa laissa (1052/91), 14 luvun 7 a ja 7 b § muutettuna mainituilla 19 päivänä huhtikuuta 1991 ja 21 päivänä huhtikuuta 1995 annetuilla laeilla, 16 luvun 4 § muutettuna (poist.) mainitulla 12 päivänä elokuuta 1960 annetulla lailla ja mainitulla 22 päivänä heinäkuuta 1991 annetulla lailla (1052/91), 19 luku siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen, 21 luvun 1 ja 17 §:n edellä olevat väliotsikot sekä 17, 18 ja 20 § 26 päivänä marraskuuta 1993 annetussa laissa (1013/93), (poist.) 22 luvun 1 ja 2 §:n edellä olevat väliotsikot ja 3 §:n 2 momentti 22 päivänä heinäkuuta 1991 annetussa laissa (1064/91) sekä 24 luvun 3 §:n 3 momentti 29 päivänä heinäkuuta 1948 annetussa laissa (573/48),

muutetaan 2 luvun 2 §:n 2 momentti ja 5 §:n 1 momentin 1 kohta, 6 luvun 5 §:n 3 momentti, 9 luvun 3 §, 11 luvun otsikko, 1 §, 2 §:n 1 momentti, 3 §:n 1 momentti, 3 a §:n 1 momentti, 4 §:n 2 momentti, 11 § ja 16 §:n 3 momentti, 12 luvun 6 § ja sen edellä oleva väliotsikko, 7 §:n 1 momentti sekä 30, 31, 33 ja 35 §, 14 luvun 4 §, 15 luvun 4 §:n 1 momentti, 16 luvun otsikko, 17 luvun 8 a §:n 1 momentti, 8 e §:n 1 momentti, 9 §:n 1 ja 2 momentti, 11 §, 15 §:n 1 momentti, 16 §:n 2 momentti, 18 §, 26 §:n 3 momentti, 26 a §:n 1 momentti, 33 §, 36 §:n 1 ja 2 momentti, 38 §:n 2 momentti, 41 §, 42 §:n 1 momentti, 54 §:n 1 momentti, 56 a § ja 61 §:n 1 momentti, 22 luvun 4 §:n 1 momentti, 23 luku, 24 luvun 1 §, 4 a §:n 3 momentti ja 18 §:n 1 momentti, 25 luvun 16 § ja 21 §:n 2 momentti sekä 30 luvun 21 §:n 1 momentti,

sellaisina kuin niistä ovat 2 luvun 2 §:n 2 momentti, 6 luvun 5 §:n 3 momentti, 9 luvun 3 §, 12 luvun (poist.) 30, 31, 33 ja 35 §, 15 luvun 4 §:n 1 momentti, 17 luvun 8 a §:n 1 momentti, 8 e §:n 1 momentti, 9 §:n 1 ja 2 momentti, 15 §:n 1 momentti, 36 §:n 1 momentti, 56 a § ja 61 §:n 1 momentti sekä 30 luvun 21 §:n 1 momentti mainituissa 22 päivänä heinäkuuta 1991 annetussa laissa (1052/91), 2 luvun 5 §:n 1 momentin 1 kohta sekä 11 luvun 3 §:n 1 momentti ja 3 a §:n 1 momentti 28 päivänä kesäkuuta 1993 annetussa laissa (595/93), 11 luvun otsikko, 1 §, 2 §:n 1 momentti, 4 §:n 2 momentti, 11 § ja 16 §:n 3

momentti sekä 17 luvun 26 §:n 3 momentti mainitussa 22 päivänä heinäkuuta 1991 annetussa laissa (1056/91), 12 luvun 6 § ja sen edellä oleva väliotsikko mainitussa 14 päivänä tammikuuta 1972 annetussa laissa, 12 luvun 7 §:n 1 momentti mainitussa 21 päivänä huhtikuuta 1995 annetussa laissa, 14 luvun 4 § ja 16 luvun otsikko mainitussa 12 päivänä elokuuta 1960 annetussa laissa, 17 luvun 11 § muutettuna 29 päivänä heinäkuuta 1948 annetulla lailla (571/48) ja mainitulla 22 päivänä heinäkuuta 1991 annetulla lailla (1052/91), 17 luvun 16 §:n 2 momentti, 18 ja 33 §, 36 §:n 2 momentti, 38 §:n 2 momentti, 42 §:n 1 momentti ja 54 §:n 1 momentti mainitussa 29 päivänä heinäkuuta 1948 annetussa laissa, 17 luvun 26 a §:n 1 momentti 4 päivänä heinäkuuta 1975 annetussa laissa (520/75), 17 luvun 41 § muutettuna 6 päivänä toukokuuta 1955 annetulla lailla (213/55), mainitulla 14 päivänä tammikuuta 1972 annetulla lailla ja mainitulla 22 päivänä heinäkuuta 1991 annetulla lailla (1052/91), 22 luvun 4 §:n 1 momentti, 24 luvun 1 §, 4 a §:n 3 momentti ja 18 §:n 1 momentti sekä 25 luvun 21 §:n 2 momentti mainitussa 22 päivänä heinäkuuta 1991 annetussa laissa (1064/91), 23 luku siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen sekä 25 luvun 16 § muutettuna viimeksi mainitulla lailla ja 31 päivänä elokuuta 1978 annetulla lailla (661/78), sekä

lisätään 11 luvun 7 §:ään, sellaisena kuin se on mainitussa 22 päivänä heinäkuuta 1991 annetussa laissa (1056/91), uusi 4 momentti, 9 §:ään, sellaisena kuin se on viimeksi mainitussa laissa, uusi 2 momentti ja 16 §:ään, sellaisena kuin se on viimeksi mainitussa laissa uusi 2 momentti, jolloin nykyinen 2 momentti ja muutettu 3 momentti siirtyvät 3 ja 4 momentiksi, 17 lukuun uusi 33 a § sekä 24 luvun 4 a §:ään, sellaisena kuin se on muutettuna mainitulla 22 päivänä heinäkuuta 1991 annetulla lailla (1064/91) ja mainitulla 28 päivänä kesäkuuta 1993 annetulla lailla, siitä viimeksi mainitulla lailla kumotun (*poist.*) 2 momentin tilalle uusi 2 momentti seuraavasti:

2 luku

Päätösvaltaisuudesta

2 ja 5 §
(Kuten HE)

6 luku

Riita-asian pääkäsittely

5 § (*Uusi*)

Laajassa tai vaikeassa asiassa pääkäsittely voidaan keskeyttää enintään kolmeksi arkipäiväksi sen vuoksi, että asianosaiset voivat valmistautua 2 §:n 1 momentin 5 kohdassa tarkoitetun suullisen loppulausunnon esittämistä varten.

9 luku

Oikeudenkäyntikirjelmä

3 §
(Kuten HE)

11 luku

Tiedoksiannosta oikeudenkäynnissä

1—3 ja 3 a §
(Kuten HE)

4 §

Tiedoksiannosta huolehtivan tuomioistuimen tai syyttäjän (poist.) on ilmoitettava haastemiehelle, milloin tiedoksianto viimeistään on toimitettava.

7, 9, 11 ja 16 §
(Kuten HE)

12 luku

Asianosaisista

Asianosaisen läsnäolo riita-asiassa

6 ja 7 §
(Kuten HE)

Väliotsikko
(*Poist.*)

30 ja 31 §
(Kuten HE)

33 §

Tuomioistuimeen tuotavaksi määrätty rikosasian vastaaja saadaan ottaa säilöön (*poist.*).

Tuomioistuimeen tuotavaksi määrätty muu asianosainen tai kuultava saadaan ottaa säilöön

aikaisintaan kuljetuksen aloittamista edeltävänä päivänä. (Uusi 2 mom.)

Vapaudenmenetys saa kuljetusaikoinen kestää enintään kolme päivää. (Uusi 3 mom.)

35 §
(Kuten HE)

14 luku

Asian käsittelystä oikeudessa

4 §
(Kuten HE)

15 luku

Oikeudenkäyntiasiamiehestä

4 § (Uusi)

Oikeudenkäyntiasiamiehen on, jolle päämies ole häntä tuomioistuimessa asiamieheksi suullisesti valtuuttanut, esitettävä päämiehen omakätisesti allekirjoittama valtakirja. Asianajajan tai yleisen oikeusavustajan taikka asianomistajaa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (1) 3 luvun 9 §:n nojalla edustavan syyttäjän tulee esittää valtakirja ainoastaan, jos tuomioistuin niin määrää.

16 luku

Oikeudenkäyntiväitteistä

17 luku

Todistelusta

8 a, 8 e, 9, 11, 15, 16, 18, 26, 26 a, 33, 33 a, 36, 38, 41, 42, 54, 56 a ja 61 §
(Kuten HE)

22 luku

Käräjäoikeuden pöytäkirja

4 §
(Kuten HE)

23 luku

Äänestämisestä

Äänestämisestä yleensä

1—4 §
(Kuten HE)

Äänestys riita-asiassa

5—9 §
(Kuten HE)

24 luku

Tuomioistuimen ratkaisu

1 § (Uusi)

Pääasian ratkaisu riita-asiassa on tuomio. Tuomioistuimen muu ratkaisu on päätös.

4 a §
(Kuten HE)

18 § (Uusi)

Käräjäoikeuden tuomio laaditaan erilliseksi asiakirjaksi. Siinä on oltava:

1) tuomioistuimen nimi sekä tuomion antamispäivä;

2) asianosaisten nimet;

3) selostus asianosasten vaatimuksista ja vastauksista perusteineen;

3 a) luettelo todistelutarkoituksessa kuulluista henkilöistä ja muista esitetyistä todisteista;

4) tuomiolauselma;

5) tuomion perustelut;

6) sovelletut lainkohdat ja oikeusohjeet; sekä
7) asian ratkaisemiseen osallistuneiden jäsenten nimet ja ilmoitus siitä, onko tuomiosta äänestetty. Jos tuomiosta on äänestetty, tuomioon on liitettävä eri mieltä olleiden jäsenten mielipiteet.

25 luku

Muutoksenhaku alioikeudesta hovioikeuteen

16 ja 21 §
(Kuten HE)

30 luku

Muutoksenhaku hovioikeudesta korkeimpaan oikeuteen

21 § (Uusi)

Asianosaiset saadaan kutsua suulliseen käsittelyyn uhalla, että poissaolo ei estä asian käsitte-lyä ja ratkaisemista. Asianosaiseen, jonka henkilökohtaista kuulemistä korkein oikeus pitää tarpeellisenä, on kuitenkin sovellettava, mitä 12 (poist.) luvussa ja oikeudenkäynnistä rikosasiois-

sa annetun lain 8 luvussa on säädetty asianosaisen velvoittamisesta saapumaan asian jatkokäsittelyyn. Kutsussa on asianosaiselle annettava tieto uhasta, jolla hänen on saavuttava suulliseen käsittelyyn.

Voimaantulosäännös

(1 mom. kuten HE)

Lain voimaan tullessa tuomioistuimissa vireillä olevat rikosasiat käsitellään noudattaen tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. (Uusi 2 mom.)

3.

Laki

rikoslain voimaanpanemisesta annetun asetuksen muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan rikoslain voimaanpanemisesta 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun asetuksen 15, 15 a—15 d ja 16—19 §,

sellaisina kuin ne ovat, 15 § osittain muutettuna 25 päivänä maaliskuuta 1983 ja 23 päivänä maaliskuuta 1990 annetuilla laeilla (329/83 ja 301/90), 15 a § 12 päivänä joulukuuta 1996 annetussa laissa (1059/96), 15 b—15 d § (poist.) mainitussa 23 päivänä maaliskuuta annetussa laissa, 16 § muutettuna 10 päivänä tammikuuta 1947 ja 19 päivänä huhtikuuta 1991 annetuilla laeilla (1/47 ja 698/91) sekä mainitulla 25 päivänä maaliskuuta 1983 annetulla lailla, 17 § muutettuna 16 päivänä helmikuuta 1973 ja 3 päivänä kesäkuuta 1976 annetuilla laeilla (139/73 ja 461/76), 18 § muutettuna mainituilla 16 päivänä helmikuuta 1973 ja 23 päivänä maaliskuuta 1990 annetuilla laeilla sekä 19 § mainitussa 16 päivänä helmikuuta 1973 annetussa laissa, sekä

muutetaan 14 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on 24 päivänä elokuuta 1990 annetussa laissa (770/90), seuraavasti:

14 §
(Kuten HE)

Voimaantulosäännös
(Kuten HE)

4.

Laki

esitutkintalain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetun esitutkintalain (449/87) 47 §,

muutetaan 5, 15 ja 28 §, 29 §:n 3 momentti, 31 §, 32 §:n 1 momentti, 34 (poist.) § ja 43 §:n 2 momentti sekä

lisätään lakiin uusi 4 a §, 10 §:ään uusi 2 momentti, jolloin nykyinen 2 momentti siirtyy 3 momentiksi, 29 §:ään uusi 4 momentti, 40 §:ään uusi 3 momentti, 42 §:ään uusi 2 momentti ja lakiin uusi 43 a § seuraavasti:

Esitutkinnan toimittamisvelvollisuus

4 a §

Syyttäjä voi *tutkinnanjohtajan esityksestä* määrätä, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se keskeytetään, jos hän oikeudenkäynnistä rikos-

asioissa annetun lain (/) 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan toimitamista.

Yleiset periaatteet

5 ja 10 §
(Kuten HE)

15 §

Poliisin on ilmoitettava sille tutkittavaksi tul-
leesta rikosasiasta syyttäjälle, kun jotakuta voi-
daan epäillä syylliseksi rikokseen. *Ilmoitusta ei
kuitenkaan tarvitse tehdä, jos asia on yksinkertai-
nen.*

(2 ja 3 mom. kuten HE)

28, 29, 31, 32, 34 ja 40 §
(Kuten HE)

Esitutinnan päättäminen

42 §

(1 mom. *poist.*)

Ennen syyteratkaisun tekemistä syyttäjä voi
kutsua *asianosaisen* ja hänen avustajansa tai asia-
miehensä suulliseen neuvotteluun, jos se on
eduksi syyteratkaisun tekemiselle tai asian käsit-
telylle tuomioistuimessa.

43 ja 43 a §
(Kuten HE)

Voimaantulosäännös
(Kuten HE)

5.

Laki**pakkokeinolain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetun pakkokeinolain (450/87) 1 luvun 22 § ja 2 luvun 9 §:n 3 momentti sekä

muutetaan 1 luvun 9—11 §, 15 §:n 1 momentti, 21, 23 ja 24 (*poist.*) § sekä 27 §:n 3 momentti, 2 luvun 3 §, 6 §:n 2 ja 3 momentti, 7 § ja 9 §:n 2 momentti, 3 luvun 2 §:n 2 momentti sekä 4 luvun 11 §:n 2 momentti,

sellaisina kuin niistä ovat 1 luvun 9 § *osittain muutettuna* 21 päivänä huhtikuuta 1995 annetulla lailla (583/95) sekä 21 § ja 27 §:n 3 momentti 27 päivänä huhtikuuta 1990 annetussa laissa (361/90), seuraavasti:

1 luku

Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen

9, 10, 11, 15, 21, 23 ja 24 §
(Kuten HE)

26 §
(*Poist.*)

27 §
(Kuten HE)

2 luku

Matkustuskielto

3, 6, 7 ja 9 §
(Kuten HE)

3 luku

Hukkaamiskielto ja vakuustakavarikko

1 ja 2 §
(*Poist.*)

2 § (*Uusi*)

**Hukkaamiskiellosta ja vakuustakavarikosta
päättäminen**

Ennen syytteen *vireilletuloa* vaatimuksen
omaisuuden panemisesta hukkaamiskieltoon tai
vakuustakavarikkoon voi tehdä tutkinnanjohta-
ja tai syyttäjä. Syytteen *vireille tultua* vaatimuk-
sen voi tehdä (*poist.*) syyttäjä ja *itselleen* tulevan

korvauksen maksamisen turvaamiseksi asianomistaja.

4 luku

Takavarikko

3, 6 a ja 7 §
(Poist.)

11 §
(Kuten HE)

Voimaantulosäännös
(Kuten HE)

7.

Laki

sotilasoikeudenkäyntilain 4 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään 25 päivänä maaliskuuta 1983 annetun sotilasoikeudenkäyntilain (326/83) 4 §:ään, sellaisena kuin se on osittain muutettuna 11 päivänä maaliskuuta 1997 annetulla lailla (202/97), uusi 3 momentti seuraavasti:

4 §
(Kuten HE)

Voimaantulosäännös
(Kuten HE)

8.

Laki

ulosottolain 3 luvun 23 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 3 päivänä joulukuuta 1895 annetun ulosottolain 3 luvun 23 §, sellaisena kuin se on muutettuna 22 päivänä heinäkuuta 1991 annetulla lailla (1055/91) ja 1 päivänä marraskuuta 1996 annetulla lailla (792/96), seuraavasti:

3 luku

Yleisiä säännöksiä tuomioiden ja päätösten täytäntöönpanosta

23 §

(1 mom. kuten HE)

Jos tuomion täytäntöönpanoa muussa kuin 1 (poist.) momentissa mainitussa tapauksessa pyydetään jäljennöksen nojalla, ulosottomies voi

vastaaajaa tarvittaessa sopivalla tavalla kuultuaan päättää täytäntöönpanosta jäljennöksen nojalla. (Uusi 2 mom.)

Jäljennöksen, jota tässä pykälässä tarkoitetaan, pitää olla tuomion antaneen viranomaisen luona tähän tehtävään määrätyn virkamiehen oikeaksi todistama. (Uusi 3 mom.)

Voimaantulosäännös
(Kuten HE)

10.

Laki**rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 6 ja 8 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rangaistusmääräysmenettelystä 26 päivänä heinäkuuta 1993 annetun lain (692793) 6 §:n 1 momentti ja 8 §:n 2 ja 3 momentti seuraavasti:

6 §
 (Kuten HE)

8 § (Uusi)

— — — — —
 Rangaistusvaatimus on vastustamista koskevine merkintöineen annettava takaisin vaatimusta vastustaneelle. Syyttäjä saattaa rangaistusvaatimuksen, jota on vastustettu, käräjäoikeuden kä-

siteltäväksi noudattaen, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (1) 5 luvussa säädetään.

Asian tuomioistuinkäsittelyssä on noudatettava yleistä rikosasiain oikeudenkäyntijärjestystä. (Poist.)

Voimaantulosäännös
 (Kuten HE)

12.

Laki**työsuojelun valvonnasta ja muutoksenhausta työsuojeluasioissa annetun lain 24 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 16 päivänä helmikuuta 1973 työsuojelun valvonnasta ja muutoksenhausta työsuojeluasioissa annetun lain (131/73) (poist.) 24 §:n 2 momentti seuraavasti:

24 §
 (Kuten HE)

Voimaantulosäännös
 (Kuten HE)

*Valiokunnan uusi lakiehdotus***13.****Laki*****maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain 17 §:n muuttamisesta****Eduskunnan päätöksen mukaisesti****muutetaan maksuttomasta oikeudenkäynnistä 2 päivänä helmikuuta 1973 annetun lain (87/73) 17 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on 19 päivänä huhtikuuta 1991 annetussa laissa (710/91), seuraavasti:*****17 §**

— — — — —
 Milloin tuomioistuin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (1) 4 luvun 8 tai 9 §:n nojalla siirtää rikosasian toiseen tuomioistuimeen tai ylempi tuomioistuin saman luvun 10 §:n nojalla siirtää sen tutkittavaksi saatetun rikosasian sellaiseen alempaan tuomioistuimeen,

joka ei ole sitä aikaisemmin käsitellyt, päättyy kuitenkin siinä asiassa oikeudenkäyntiavustajalle annettu määräys, jollei siirtävä tuomioistuin toisin määrää.

Tämä laki tulee voimaan päivänä
 kuuta 19.

Helsingissä 5 päivänä kesäkuuta 1997

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Henrik Lax /r, varapuheenjohtaja Matti Vähänäkki /sd ja jäsenet Sulo Aittoniemi /kesk, Juhani Alaranta /kesk (osittain), Satu Hassi /vihr (osittain), Toimi Kankaanniemi /skl, Juha Karpio /kok, Anne

Knaapi /kok (osittain), Pekka Kuosmanen /kok (osittain), Annika Lapintie /vas, Kari Myllyniemi /kesk, Reino Ojala /sd, Markku Pohjola /sd, Heikki Rinne /sd (osittain), Pekka Saarnio /vas, Sade Tahvanainen /sd (osittain) ja Jukka Tarkka /nuors (osittain).

Vastalauseet

Vastalause I

Lakivaliokunta on tehnyt perusteellista työtä rikosasian oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevan lainsäädännön käsittelyssä. Mittava ja tärkeä uudistus on tarkoitettu tulevaksi voimaan vuoden 1997 loppupuolella.

Valiokunta käsitteli huolellisesti myös kaksi tähän lainsäädäntöön oleellisesti kuuluvaa ja erittäin paljon julkisuudessaakin esillä ollutta asiaa. Nämä ovat kysymykset

— rikoksesta epäillyn julkisesta puolustuksesta ja

— syytteestä vapautetun oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta.

Valiokunta esittää mietinnössään näiden molempien asioiden nopealle voimaansaattamiselle erittäin vahvat perustelut. Kuitenkin valiokunnan enemmistö hylkäsi näitä koskevat pykäläesitykset ja tyytyi vaatimaan perustelulausumalla hallitusta toimimaan niin, että ne saatettaisiin voimaan myöhemmin käsiteltävän lainsäädännön yhteydessä. Johdonmukaisuus ja asioiden tärkeys olisi edellyttänyt niiden sisällyttämistä tähän lakiin. Voimaantulosäännöksellä ne voitaisiin määrätä tulevaksi voimaan jonkin verran myöhemmin kuin uudistus muutoin. Perustelulausuma ei poista niitä vakavia epäkohtia, jotka valiokunnan ja asiantuntijoiden yksimielisten näkemysten mukaan kansalaisten oikeusturvasa ovat olemassa. Eduskunta on jo aiemmin mm. vuonna 1985 ja 1993 perustelulausumilla edellyttänyt näiden asioiden pikaista kuntoon saattamista. Ponnet eivät ole tuottaneet mitään tulosta. Niiden varaan ei ole syytä nytkään jättää näiden tärkeiden asioiden toteuttamista.

Rikoksesta epäillyn puolustuksen järjestämisen osalta Suomi ei täytä jo vuonna 1975 ratifioimansa Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskouksen hyväksymän kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan ja Suomen vuonna 1990 ratifioiman Euroopan neuvoston ihmisoikeuksien ja perusvapauksien turvaamisesta tehdyn yleissopimuksen 6 artiklan sitoumuksia. On häpeällistä, että Suomi ei vielääkään täytä sivistysvaltiolle asetettuja kansalaisoikeus- ja perusvapaus sitoumuksiaan, jotka eduskunta on lailla aikanaan hyväksynyt.

Valiokunnan enemmistö ei myöskään halunnut noudattaa vuonna 1995 voimaan tulleen hallitusmuodon 2 luvun 16 ja 16 a §:n perusoikeus-

säännöksiä hylätessään rikoksesta epäillyn julkisen puolustuksen turvaamisen kaikissa tapauksissa. Perustuslakia tulee tarkoin noudattaa erityisesti uutta lainsäädäntöä hyväksyettäessä. Nyt se on jäämässä kuolleeksi kirjaimeksi.

Vaikka syytteestä vapautetun oikeudenkäyntikulujen korvaaminen ei ole Euroopan ihmisoikeussopimuksen ehdoton vaatimus, on sen kattava kuuluvan pohjoismaisen demokratian oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksiin. Tätä käsitystä tukee yksiselitteisesti vahva yleinen mielipide. Syyttömän ja uhrin asemaa on syytä parantaa. Yksi tärkeä osa on tässä tapauksessa kohtuullisten oikeudenkäyntikulujen korvaaminen.

On erittäin huolestuttavaa, että vähävaraiset ja varsinkaan keskituloiset kansalaiset eivät nykyisin voi hakea oikeutta kohtuuttomiksi kohonneiden oikeudenkäyntikulujen takia. Tähän epäkohtaan on saatava viipymättä korjaus.

Rikoksesta epäillyn puolustuksen järjestämisen ja syytteistä vapautetun kulujen kohtuullinen korvaaminen aiheuttaisivat asiantuntijoiden mukaan valtiolle uusia kustannuksia 14 miljoonaa markkaa vuodessa. Valtion lähes 200 mrd. markan talousarviossa summa on erittäin pieni. Hyvin vähäinen se on myös, kun sitä verrataan mainittujen asioiden merkitykseen kansalaisten oikeusturvan kannalta. Osa näistä rahoista tulisi takaisin yhteiskunnalle verotuksen kautta.

Kustannuksilla ei näiden kansainvälistäkin huomiota herättävien epäkohtien korjaamista jättämistä voi perustella. Pitkään odotettuun, historialliseen ja tärkeään kokonaisuudistukseen ja lakivaliokunnan perusteelliseen työhön on jäämässä kaksi ikävää tahraa, kun valiokunta yksimielisesti toteamistaan asiallisista perusteista huolimatta jätti nämä kansalaisten oikeusturvasa olevat epäkohdat korjaamatta. Katsomme, että uudistukset tulee sisällyttää lakitekstiin ja säätää tulemaan voimaan vuoden 1998 alusta alkaen.

Rikosasian oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen alioikeuksissa merkitsee perustavaa laatua olevia muutoksia rikosprosessiin. Se sisältää lukuisan määrän yksityiskohtia, joiden toteuttaminen käytännössä voi tuoda yllätyksiä. Kun rikokset samanaikaisesti laajenevat, kansainvälistyvät ja monimutkaistuvat, on tärkeää, että uudistusta seurataan poikkeuksellisen tarkoin sekä kokonaisuutena että yksityiskohtien osalta ja osana kansalaisten oikeusturvan kokonaiske-

hitystä. Valiokunta ei valitettavasti hyväksynyt tätä koskevaa perustelulausumaa, jolla hallituksen edellytettäisiin antavan eduskunnalle selonteon vuoden 1999 loppuun mennessä tämän uudistuksen toteutumisesta ja samalla kansalaisten oikeusturvan kokonaisuuden kehityksestä. Tällöin eduskunta voisi käydä tästä erittäin tärkeästä asiakokonaisuudesta perusteellisen keskustelun.

Ehdotamme, että mietinnön perusteluja täydennetään seuraavalla lausumalla:

1.

Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Syyteoikeudesta

1 § (Kuten VK)

2 luku

Asianosaisen avustamisesta

1 § (Uusi)

Rikoksesta epäilty on pyynnöstään oikeutettu saamaan puolustajan esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten, jos

1) häntä epäillään tai hänelle vaaditaan rangaistusta rikoksesta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin neljä kuukautta vankeutta; tai

2) hän on pidätettynä tai vangittuna.

Alle 18-vuotias rikoksesta epäilty on oikeutettu saamaan puolustajan muissakin kuin 1 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa, jollei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa.

Puolustajaa ei saa määrätä sellaisessa yksinkertaisessa rikosasiassa, jossa yleisen rangaistuskäytännön mukaan ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai jossa muutoin odotettavissa olevaan rangaistukseen ja asian selvittelyyn tilaan nähden epäillyn oikeusturva ei edellytä puolustajan määräämistä.

2 § (Uusi)

Puolustajaksi voidaan määrätä asianajaja tai erityisestä syystä muu oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittanut henkilö. Tehtävään määrää-

*Valiokunta edellyttää, että hallitus antaa eduskunnalle kahden vuoden kuluessa tämän lainsäädännön voimaantulosta luki-
en selonteon rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamisen vaikutuksista ja toteutumisesta sekä kansalaisten oikeusturvan tilasta ja kehityksestä.*

Ehdotamme lisäksi,

että 1. lakiehdotus hyväksytään muutettuna seuraavasti:

misestä, määräyksen peruuttamisesta, oikeudesta palkkioon, vastapuolen korvausvelvollisuudesta valtiolle ja muutoksenhausta on soveltuvin osin voimassa, mitä maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetussa laissa (87/1973) säädetään avustajasta.

Jos epäillylle myönnetään maksuton oikeudenkäynti ja määrätään siinä avustaja, hänelle ei voida määrätä 1 §:ssä tarkoitettua puolustajaa. Jos epäillylle on määrätty puolustaja ennen kuin hänelle määrätään avustaja maksutonta oikeudenkäyntiä varten, avustajaksi on määrättävä puolustaja.

Puolustajaan sovelletaan lisäksi, mitä oikeudenkäymiskaaren 15 luvussa säädetään oikeudenkäyntiasiamiehestä ja -avustajasta.

3 § (Uusi)

Jos epäilty, jolle ei ole myönnetty maksutonta oikeudenkäyntiä, tuomitaan rangaistukseen rikoksesta, jonka esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten hänelle oli määrätty puolustaja, hänet on velvoitettava korvaamaan valtiolle puolustajalle maksettu palkkio ja kulujen korvaus tai sellainen osa niistä, joka hänen voidaan katsoa kykenevän suorittamaan.

4—13 (1—11) § (Kuten VK)

3 luku

Yksityisoikeudellisesta vaatimuksesta

1—11 § (Kuten VK)

4 luku

Laillisesta tuomioistuimesta1—14 §
(Kuten VK)

5 luku

Syytteen vireillepanosta1—19 §
(Kuten VK)

6 luku

Pääkäsittelystä1—13 §
(Kuten VK)

7 luku

Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä1—23 §
(Kuten VK)

8 luku

Asianosaisista1—15 §
(Kuten VK)

9 luku

Oikeudenkäyntikuluista1 §
(Kuten VK)

2 § (Uusi)

*Jos virallisen syyttäjän syyte tai muu vaatimus hylätään tai jätetään tutkimatta taikka jää silleen-**sä, tuomioistuim voi velvoittaa valtion korvaamaan vastaajan oikeudenkäyntikulut kohtuulliseksi har-
kitulla määrällä.**Jos samassa asiassa on esitetty useita syytteitä tai muita vaatimuksia, joista osa hyväksytään ja osa ratkaistaan 1 momentin mukaisesti, oikeudenkäyntikulujen korvausta ei voida tuomita, ellei ole erityistä syytä sen suorittamiseen osaksi. Oikeudenkäyntikulujen korvausta ei myöskään voida tuomita vastaajalle, joka on esitutkintaa harhauttamalla tai muulla siihen rinnastettavalla tavalla antanut aiheen syytteen nostamiseen.*3—12 (2—11) §
(Kuten VK)

10 luku

Äänestämisestä1—6 §
(Kuten VK)

11 luku

Tuomioistuimen ratkaisusta1—14 §
(Kuten VK)

12 luku

Oikeudenkäymiskaaren säännösten soveltamisesta1 §
(Kuten VK)

13 luku

Voimaantulo

1 §

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 199 .
Lain 2 luvun 1—3 § ja 9 luvun 2 § tulevat kuitenkin voimaan 1 päivänä tammikuuta 1998.
(2 ja 3 mom. kuten VK)*

Helsingissä 5 päivänä kesäkuuta 1997

Toimi Kankaanniemi /skl

Jukka Tarkka /nuors

Vastalause II

Yleisperustelut

Hallituksen esitystä on paljon muutettu valio-kunnassa. Tämä ei tietenkään voi edes olla yllä-tys, koska kysymyksessä on todella vuosisadan muutoksesta. Se, että korjauksia on jo tehty, ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että esitykseen jäi vieläkin muutama merkittävä virhe, joka mie-lestämme pitää vielä korjata.

Yksityiskohtaiset perustelut

4. lakiehdotus — Esitutkintalain 15 §. Nykyi-nen laki on toiminut hyvin. Syyttäjälle ei ole tarpeen säätää laajempia esitutinnan johtotehtäviä kuin nykyäänkään. Sen vuoksi 15 §:n sään-nös siitä, että poliisin on esitutkintaa suorittaessaan noudatettava syyttäjän antamia määräyk-siä, on epäonnistunut.

Kun syyttäjä- ja poliisikuntaan tulee uusia henkilöitä, saattaa pykälän soveltaminen tuottaa hankaluuksia. Poliisi ei kysyisi vain helppoja asioita, vaan tulkinnanvaraisia ja hankalia asioita, joihin pitäisi saada vastaus niin iltaisin, öisin kuin viikonloppuisinkin. Mitenkä syyttäjäorga-nisaatio sen järjestäisi?

Syyttäjistä tulisi ohjeiden ja määräysten anta-ja vain virka-aikoina, ehkä ei edes aina silloin-kaan. Poliisi on koulutettu esitutkintaan, ei syyt-täjä. Poliisi vastaa, että rikokset selvitetään, siitä ei ole vastuussa syyttäjä. Kummankin osapuolen kannalta on tärkeää, että he pysyvät omissa roo-leissaan.

Syylliseksi epäillylle saattaa syntyä epäilyksiä syyttäjän puolueettomuudesta, kun hän saa tie-tää, että syyttäjä on aktiivisesti ohjannut esitut-kintaa. Toki suomalainen syyttäjä varmasti pyr-kii puolueettomuuteen, mutta riittääkö se? Puo-lueettomuuden pitää näkyä myös ulospäin. Kun syyttäjän ensisijainen tehtävä on näyttää toteen syytteensä, saattaa syntyä turhia epäilyjä. Näistä epäilyistä on juuri nimismiesyyttäjiä tähän saakka moitittu. Miksi tilanne halutaan palaut-taa entiselleen?

Nyt esitutkintalaissa yksikantaan todetaan, että esitutinnan johtajana toimii poliisi. Näin on myöskin tässä uudessa esityksessä. Miksi se ei näy kaikissa pykälissä? Esimerkiksi Itävallassa on jyrkkä raja poliisin ja syyttäjän tehtävissä.

5. lakiehdotus — Pakkokeinolain 1 luvun 10 § ja 2 luvun 3 §. Ennen vangitsemisvaatimuksen

tekemistä tutkinnanjohtajan on ilmoitettava asiasta syyttäjälle, joka voi ottaa päätettäväkseen kysymyksen vangitsemisvaatimuksen teke-misestä (PKL 1:10). Samoin on meneteltävä en-nen kuin annetaan matkustuskieltoa koskeva päätös (PKL 2:3).

Miksi syyttäjä asetetaan ratkaisijan asemaan vangitsemis- ja matkustuskieltoesityksissä? Olisi erikoista, jos tutkinnanjohtaja esittäisi syylliseksi epäiltyä vangittavaksi tai matkustuskieltoon ri-koiksesta, josta syyttäjä ei voisi nostaa syytettä. Vielä erikoisempaa olisi se, jos tuomioistuिन suostuisi sellaiseen vangitsemisesitykseen.

Syyttäjä asetetaan tässä tarpeettomasti mah-dottoman asian eteen. Jotta hän voisi ottaa asian ratkaistavakseen, pitäisi hänen tutustua asiaan yhtä huolellisesti kuin tutkinnanjohtaja.

Mistä syyttäjä tavoitetaan iltaisin ja viikon-loppuisin? Syyttäjien pitäisi järjestää päivystys-organisaatio. Siihen ei olisi varaa. Nykyinen käy-täntö ei ole aiheuttanut mitään ongelmia. Kun syyttäjällä ei ole tosiasiallista mahdollisuutta tu-tustua vangitsemis- tai matkustuskieltoesityk-siin, saattaa hän "veto-oikeudellaan" estää jopa rikoksen selviämisen, vaikka rikosten selvittämi-sestä vastaa poliisi.

Poliisi saa pidättää kansalaisen useaksi päi-väksi, mutta ei saisi omalla päätöksellään edes esittää vangitsemista, vaikka vangitsemisen rat-kaisee tuomioistuin. Kyseiset toimethan kuulu-vat nimenomaan rikoksen esitutkintavaiheeseen. Ei ole perusteltua syytä asettaa syyttäjälle sellai-sia velvoitteita, joita hänellä ei tosiasiallisesti ole mahdollisuuksia täyttää. On väitetty, että laki tältä osin olisi tarkoitettu vain eräänlaiseksi muodollisuudeksi. Miksi tehdään muodollisia lakeja?

Ehdotus

Edellä olevan esityksen perusteella ehdotam-me,

että 4. lakiehdotuksen 15 § hyväksy-tään muutettuna ja

että 5. lakiehdotuksen 1 luvun 10 § ja 2 luvun 3 § hyväksytään muutettuina seu-raavasti:

4. lakiehdotus

15 §
(1 mom. kuten VK)

Poliisin on syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta taikka lisätutkimuksia (*poist.*) esitutkinnan 5 §:ssä säädettyjen tavoitteiden turvaamiseksi ja toteuttamiseksi.
(3 mom. kuten VK)

5. lakiehdotus

1 luvun 10 §

Vangitsemisvaatimuksen tekijä

Esitutkinnan aikana vangitsemisvaatimuksen tekee pidättämiseen oikeutettu virkamies. Ennen vaatimuksen tekemistä siitä on ilmoitettava syyttäjälle (*poist.*). Kun asia esitutkinnan päätyttyä on siirretty syyttäjälle, vangitsemisvaatimuksen tekemisestä päättää syyttäjä. Tuomioistuim ei saa omasta aloitteestaan määrätä rikosasiain vastaa-jaa vangittavaksi.

2 luvun 3 §

Matkustuskiellosta päättävä viranomainen

Esitutkinnan aikana matkustuskieltoa koskevasta asiasta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. (*Poist.*) Kun asia esitutkinnan päätyttyä on siirretty syyttäjälle, matkustuskieltoa koskevasta asiasta päättää syyttäjä. Vangitsemisvaatimusta käsiteltäessä sekä 6 §:n 2 momentissa mainitussa tapauksessa siitä päättää tuomioistuin. Jos tuomioistuin on vangitsemisvaatimusta käsitellessään määrännyt epäillyn vangitsemisen sijasta matkustuskieltoon, se päättää tätä matkustuskieltoa koskevasta asiasta myös ennen syytteen nostamista.

(2 mom. kuten VK)

Helsingissä 5 päivänä kesäkuuta 1997

Kari Myllyniemi /kesk

Sulo Aittoniemi /kesk

Jukka Tarkka /nuors

